Listy

Ročník 21
Cena 30 Kč / 1,20 €

1-2
2014

SLOVÁKOV A ČECHOV, ktorí chcú o sebe vedieť viac

• Vlado Štancel - Aby sa situácia zmenila • Svetozár Okrucký - Režisérku si získala úsmevom • Alica Virdzeková - Študentské konferencie: Praha 2013 • Iivi Zájedová - Úloha kultúrnych festivalov Estóncov v exile • Igor Válek - (Po)vianočné čítanie • Jarmila Wankeová - Stopy na hrebeni • Zuzana Štancelová - Roman Petrenko • Helena Nosková - Predjarie v ľudových zvykoch • Príloha Študentské listy •

Slovo šéfredaktora

Štedro dotovaný dom sváru

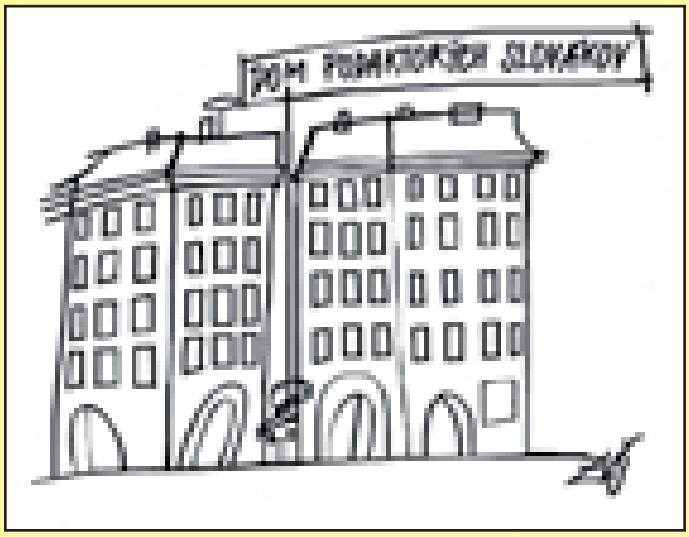

Koncom minulého roka som bol ako jeden z mnohých zástupcov slovenských občianskych združení pozvaný na Veľvyslanectvo SR v Prahe. Okrem toho, že som bol zvedavý na J.E. pána veľvyslanca SR v ČR Petra Weissa, najmä na jeho predstavy o spolupráci s krajanmi, bol som potešený aj prítomnosťou predsedu Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí Igora Furdíka. Už dlhšie totiž čerí vodu avízovaný projekt „Slovenského domu“, teda akéhosi kultúrneho centra Slovákov žijúcich v ČR. Okrem pochybností o funkčnosti tejto predstavy (veď predsa existuje Dom národnostných menšín, ktorý je priestorovo i vybavením oveľa veľkorysejší a národnostné spolky ho môžu využívať za veľmi výhodných podmienok), mnohé občianske združenia spochybňujú aj mechanizmus, akým Slovenská republika pristúpila k realizácii tohto projektu. Zjednodušene povedané, jedno z občianskych združení si podalo na tento zámer grant a v niekoľkých etapách dostane takú vysokú sumu, o akej sa žiadnemu inému združeniu ani nesníva.

Nikomu nezávidím peniaze. Čo mi ale vŕta v hlave, je to, že na realizáciu projektu, ktorý má byť určený všetkým občianskym združeniam, zrejme dostane peniaze iba jedno občianske združenie, ktoré ich podľa slov pána Furdíka dostane preto, lebo požiadalo ako prvé. Dovolím si malú úvahu. Každá komisia by pri posudzovaní žiadosti o finančný príspevok mala posudzovať kvalitu projektu, prínos a efektivitu. Argument karierneho diplomata pána Igora Furdíka, že niekto dostane státisíce eur preto, lebo požiadal ako prvý, je smiešny, trápny a pôsobí skôr ako výhovorka. Na stretnutí vystúpilo viacero predstaviteľov rôznych združení s tým, že sa im nepáči celková koncepcia, pretože ju s nimi nikto nekonzultoval; požadovali revokáciu rozhodnutia tak, aby vyjadrovalo konsenzuálne prianie všetkých združení. Dozvedeli sme sa, že to nejde, že na to máme zabudnúť, že už je raz rozhodnuté a nedá sa s tým nič robiť.

Dovolím si ďalšiu úvahu. Ak sa pozrieme do histórie, nájdeme v nej mnoho príkladov o revokovaní mnohých rozhodnutí s ďaleko väčším spoločenským dopadom. A išlo to. Odpoveď karierneho diplomata pána Igora Furdíka je tak argumentačne vycizelovaná, že by ju dalo dokopy aj dieťa v materskej škôlke.

A tak tu dakto rozhodol o nás bez nás. Zrejme vznikne čosi na sto desiatich metroch štvorcových, do čoho slovenskí daňoví poplatníci za celkom nejasných okolností nalejú hromadu peňazí. Čosi, čo podľa môjho názoru ani nemôže slúžiť účelu, ktorý sa vehementne deklaruje. Predstava, že vznikne famózne kultúrne zariadenie, kde sa všetci Slováci budú môcť kultúrne prezentovať, je pomýlená a nerealistická. Veď v ČR je približne vyše 30 rôznych spolkov, združení, a ak by ten dom (i keď samozrejme nejde o dom, ale o pivničné priestory a prízemie, to je súčasť marketingu) mal skutočne slúžiť všetkým, tak by mal každý spolok k dispozícii jeden deň za mesiac a pol. Viem jedno, a to nie som Sibyla. Dobre môže slúžiť len aktivitám niektorých spolkov. Na podarenom večierku nám pán Furdík prezradil, že v ČR je okolo 200 000 Slovákov, ale že ich bohužiaľ nie je vidieť. Ak bude Slovenská republika postupovať vo vecnej diskusii s krajanmi o ich potrebách tak ako pán Furdík, môže sa stať, že nabudúce prijmú pozvanie na stretnutie iba predstavitelia štedro dotovaného projektu „Domu Slovákov“.

Vlado Štancel, šéfredaktor
Kresba Zuzana Štancelová

Programy

Slovenského inštitútu v Prahe, DOMUS SM v ČR, KSK, OS na mesiac február a marec 2014

15. – 23.2.
České Budějovice
DNI SLOVENSKEJ KULTÚRY
V ČESKÝCH BUDĚJOVICIACH
Tradičná prezentácia a propagácia slovenskej kultúry
Viac informácií a kompletný program na www.c-budejovice.cz
Pripravilo Štatutárne mesto České Budějovice, Slovenský inštitút, Slovensko-český klub, Klub Slovenských dotykov České Budějovice, Svetové združenie Slovákov v zahraničí, ČRo České Budějovice, Boutique MATA HARI, Café klub Slavie, Galerie Nahoře, Horká vana, Kino Kotva, DK Metropol, Studio KULINÁŘ s.r.o., Obec jihočeských spisovatelů, Grand Hotel Zvon, Clarion Congress Hotel České Budějovice, Hotel Budweis, Masné krámy, Restaurace Metropol

16.2. 17:45
ČRo Praha – stanica Vltava
SLOVENSKÁ JAZZOVÁ SCÉNA NA VLNÁCH ČESKÉHO ROZHLASU
Prezentácia slovenskej jazzovej scény vo vysielaní Českého rozhlasu 3 – stanica Vltava
Uvádza: Aleš Benda
Pripravil ČRo v spolupráci s SI

20. – 23.2.
Výstavisko Incheba Expo, Praha 7 – Holešovice, Priemyslový palác, národný stánok SR
SLOVENSKO NA VEĽTRHU HOLIDAY WORLD 2014 - 23. stredoeurópsky veľtrh cestovného ruchu.
Prezentácia Slovenska z pohľadu cestovného ruchu pod mottom „Slovensko - malá krajina veľkých zážitkov“.
So svojou ponukou sa predstavia zástupcovia slovenských regiónov, miest a obcí, ako aj kúpeľov, termálnych kúpalísk a stredísk cestovného ruchu.
Predstavenie noviniek z oblasti cestovného ruchu.
www.holidayworld.cz www.slovakia.travel

Programy

Pokračovanie

25.2. 17:00
Dom národnostných menšín, Vocelova 3, Praha 2
URODZENÁ
Prezentácia knihy PhDr. Daniely Hroncovej-Fakľovej z produkcie vydavateľstva Tranoscius Liptovský Mikuláš
Kniha zachytáva ťažké osudy dvoch žien z porevolučného Ruska a Ukrajiny, ktoré spojil podobný údel a ocitli sa v určení „matka - dcéra“, aj keď pravda bola celkom inakšia. Osud ich zavial i do Prahy a na Slovensko. Vstup voľný. www.tranoscius.sk
Pripravili: Slovenský ECAV zbor v Prahe, Dom národnostných menšín, Tranoscius a. s., SI, Ukrajinská iniciativa v ČR a Ruská tradice

25.2. – 4.4.
Galéria Czechdesign, Vojtěšská 3, Praha 1 (Galerie/CZD)
CRASH TEST 2014
Jak? Jinak!
Výstava vznikla v rámci Seminára dejín umenia 19. a 20. storočia Katolíckej teologickej fakulty UK Praha. www.czechdesign.cz
Kurátorky výstavy: Ludmila Boháčová, Kamila Matějková, Markéta Sedlmayerová a Dagmar Ždychová
Výstava pracuje s pojmom porcelán ako dekorácia, ktorý sa dá chápať rozlične v závislosti na rôznych premenných, ako je generácia, doba, spoločnosť alebo vkus.
Pripravili:
CZECHDESIGN, Ateliér keramiky VŠVU v Bratislave, Ateliér keramiky a porcelánu UMPRUM v Prahe v spolupráci s SI

5.3. 2014 18:00
Sála a kaviareň Domu národnostných menšín, Vocelova 3, Praha 2
Slovenské piesne o jari v podaní Chorea Bohemica.
Pred koncertom sa uskutoční vernisáž výstavy Jar v nás PhDr. Jany Miháľovej
Výstava bude prístupná od 1.3. do 14.3. 2014 v Galérii DNM.
Pripravil Klubík Veveričiek pri DOMUS SM v ČR
Uvedený program sa uskutoční s podporou MŠMT v ČR

Zmena programu a termínov vyhradená!

Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí

OBSAH

Aby sa situácia zmenila 2
Vlado Štancel
Režisérku si získala úsmevom 3
Svetozár Okrucký
Študentské konferencie - Praha 2013 6
Alica Virdzeková
Mýtus 1 10
Mária Habľaková
Úloha kultúrnych festivalov Estóncov v exile 14
Iivi Zájedová
(Po)vianočné čítanie zo Slovenska 16
Igor Válek
Z Irkutska do Vladivostoku 18
Zuzana Zahrádková
Stopy na hrebeni 19
Jarmila Wankeová
Sedací souprava z eko-kůže 20
Vlado Štancel
Všetky moje deti 21
Ladislav Kaboš
Iba nadšenie robí z práce tvorbu 22
Ľuboslav Moza
Roman Petrenko 23
Zuzana Štancelová
Predjarie v ľudových zvykoch 26
Helena Nosková
Jesenný koncert v DNM 28
Zuzana Štancelová
Slovenská nová vlna 29
Tomáš Pospěch, Lucia L. Fišerová

Príloha Študentské listy

LISTY Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac
Vydáva: Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR v spolupráci s Klubom slovenskej kultúry a Slovensko-českou spoločnosťou • Sídlo redakcie: Vocelova 602/3, 120 00 Praha 2 • Šéfredaktor Mgr. Vlado Štancel, tel.: 602 928 876; výkonná zástupkyňa šéfredaktora: PhDr. Helena Nosková, CSc., tel.: 603 824 370; zodpovedný redaktor Jan Eisenmann, tel.: 723 471 370; Mgr. Zuzana Štancelová, tel.: 607 237 093; PhDr. Radovan Čaplovič, tel.: 608 766 658 • Redakčný kruh: Miroslav Brocko, Mgr. Martin Guzi, PhDr. Jozef Leikert, PhD, PhDr. Slavomír Michálek, DrSc.; e-mail: eisenmann.j@seznam.cz, anazuz.s@volny.cz, vlado.stancel@volny.cz, noskova@usd.cas.cz • Rozširuje DOMUS SM v ČR, Slovensko-česká spoločnosť, Klub slovenskej kultúry a Česká pošta, s.p. • Internetovú verziu nájdete: www.klubsk.net • LISTY vychádzajú vďaka podpore MK ČR • Grafická úprava: Gnóm – Eisenmann Media, s.r.o. • Tlač: Grafotechna Plus, s.r.o., do tlače odovzdané 27. 1. 2014 • Registrácia vydavateľa časopisu LISTY – Dokumentační a muzejní středisko slovenské menšiny v ČR: MK ČR E 6584 • ISSN 1213 – 0249 • Cena jedného výtlačku je 30 Kč / 1,20 Euro • Ročné predplatné 120 Kč prijíma Dokumentačné a múzejné stredisko slovenskej menšiny v ČR a KSK na adrese redakcie a čísle účtu 43-4323110237/100 • Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú • Akékoľvek rozširovanie celku aj častí textov v elektronickej alebo v papierovej verzii podlieha schváleniu vedenia DOMUS v ČR, SČS a KSK • Obálka: Kamila Magálová, Foto: archív Svetozára Okruckého

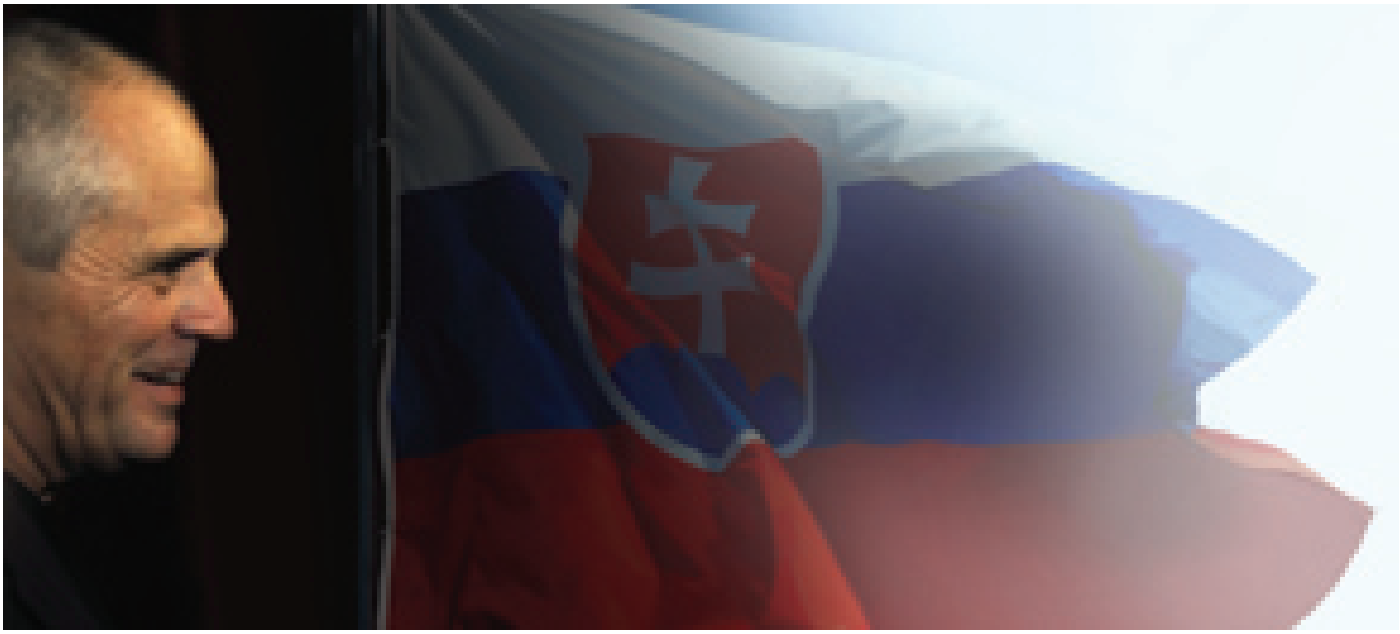

Aby sa situácia zmenila

Vlado Štancel položil niekoľko otázok Milanovi Kňažkovi o tom, prečo sa rozhodol kandidovať na prezidenta SR

Ako vnímate súčasnú politickú a hospodársku situáciu v SR? Čo na nej hodnotíte pozitívne a čo negatívne?

Na Slovensku v súčasnosti vládne jedna strana. Je to výsledok slobodných volieb a treba to rešpektovať. Na druhej strane je potrebné, aby takáto koncentrovaná moc bola účinne kontrolovaná opozíciou a nezávislými štátnymi inštitúciami. Žiaľ strana, ktorá vo voľbách zvíťazila, nemá vo svojej výbave rešpektovanie demokratických pravidiel a personálnym prepojením ovláda kontrolné inštitúcie, justíciu a aj samotného prezidenta. Takáto tyrania väčšiny sa prejavuje aj v ekonomike a to zbytočne masívnym zasahovaním drahého štátu do produktívnej sféry hospodárstva a má negatívny vplyv na prirodzený ekonomický rast a zamestnanosť. Pozitívom je, že takýto trend si vyžiada zmenu, ktorá sa prejaví v budúcich voľbách. Už sa to niekoľkokrát na Slovensku stalo.

Prečo ste sa rozhodli usilovať o získanie podpory, ktorá by vás posunula do pozície kandidáta na prezidentský úrad?

Chcem, aby sa situácia, ktorú som opísal v prvej odpovedi, zmenila, pretože dialóg a polemika medzi vládnymi, kontrolnými a nezávislými inštitúciami sú nevyhnutným predpokladom normálneho vývoja.

O čo by ste sa ako prezident usilovali?

Ako prezident budem dôsledne rešpektovať ústavu a zákony, čo u nás nebolo až takou samozrejmosťou. Ako prezident budem dodržiavať pravidlá a dbať na to, aby ich dodržiavali aj iní ústavní činitelia. Budem silným hlasom mlčiacej väčšiny, t.j. tých, ktorí už stratili nádej a vieru, že je možná zmena k lepšiemu. Budem spolupracovať konštruktívne a intenzívne s najvyššími ústavnými činiteľmi vo všetkom, čo bude prinášať prospech pre našu krajinu. Ako prezident budem nekompromisne ukazovať prstom aj na politické pretvárky, v ktorých ide najmä o záujmy politických strán a jednotlivcov, ktoré poškodzujú Slovensko. Nikdy sa nezmierim s tým, aby sa vládni predstavitelia ktorejkoľvek politickej strany správali k našej krajine ako ku koristi. V súdnictve budem menovať len také osobnosti, o ktorých budem presvedčený, že ich pôsobenie prispeje k zvýšeniu dôveryhodnosti celého stavu. Chcem pracovať tak, aby som svojou činnosťou nespomaľoval riadny chod nezávislých orgánov, ako sa to často v minulosti stávalo. Pre zahraničie chcem byť najlepším veľvyslancom v oblasti rozvoja dobrých vzťahov, ekonomiky a kultúry.

Našich čitateľov a Slovákov v zahraničí vôbec bude určite zaujímať, akú máte predstavu o postavení a spolupráci (podpore) so Slovákmi žijúcimi v zahraničí?

Slováci v zahraničí sú pre mňa bytostnou súčasťou nášho spoločenstva. Mnohí nám veľmi chýbajú doma. Na druhej strane si veľmi želám, aby Slovensko bolo tou najlepšou krajinou pre život, najmä pre našu mládež.

Spoluprácu treba podporovať vo všetkých oblastiach. Ako niekoľkonásobný minister som precestoval celý svet a stretol som sa s tisíckami našich krajanov. Bol som vždy hrdý na to, že väčšina z nich sa uplatnila nadpriemerne. Takže všetko je v dobrých podmienkach a dobrých pravidlách a v ich dodržiavaní. Musíme to dosiahnuť aj doma.

Ako hodnotíte 24 rokov po „Nežnej“ revolúcii vzťahy medzi SR a ČR?

Naše vzťahy sú jednoznačne najlepšie v celej našej spoločnej histórii. Politické rozdelenie bolo správne, pretože je lepšie uprednostniť dobré vzťahy pred administratívou, ktorá tie vzťahy problematizuje. Všimnite si, že v zahraničí často a dobre fungujú československé spolky. Je to preto, že politika sa im zďaleka vyhla. O tejto téme by sme mohli pokojne usporiadať trojdňovú konferenciu, ale podstatné je, že medzi nami už nie sú dôvody na rôzne podozrenia, ktoré viedli k zbytočným nedorozumeniam. Niet bližších národov a až na malé výnimky sa máme radi. A ruku na srdce, politikov si naozaj nemusíme závidieť. Česť výnimkám.

Ďakujem a prajem Vám veľa šťastia.

Vlado Štancel
Koláž Zuzana Štancelová

Režisérku si získala úsmevom

Kamila Magálová: „Svoje remeslo mám veľmi rada a prináša mi veľké potešenie“

Nedávno mala premiéru hra Ani za milión, v ktorej stvárnila postavu Jacqueline d´Arlette a v predstavení hrá len s Mariánom Geišbergom. Vyšla kniha Do voza aj do koča, v ktorej sa s ňou zhováral Ján Štrasser. V kinách žala úspechy vo filme režisérky Marie Poledňákovej Líbáš jako ďábel, na televíznej obrazovke varí v relácii Tajomstvo mojej kuchyne. Na scéne Slovenského národného divadla sa chystá na rolu pani Alice Fairfaxovej v hre Jane Eyrová. Populárna herečka Kamila Magálová má diár s povinnosťami stále poriadne zaplnený...

V bratislavskom Štúdiu L+S sa počas vyše tridsiatich rokov existencie vystriedalo množstvo známych osobností, hercov i spevákov. Milan Lasica, Július Satinský, Miroslav Horníček, Jiří Suchý, Jitka Molavcová, Bolek Polívka, Emília Vášáryová, Oldřich Kaiser, Jiří Lábus, Hana Hegerová, Miloš Kopecký, Martin Huba, Ivan Mládek, Pavol Hammel, Marián Varga, Lenka Filipová a veľa, veľa ďalších. Vystupovali v mnohých hrách či na koncertoch. Viete však, ktoré predstavenie bolo prvé, ktoré uviedli na scéne tohto obľúbeného divadla? Prefíkaná vdova, ktorá pod taktovkou režisérky Marty Gogálovej mala premiéru 21. mája 1982. Teda ešte pol roka pred oficiálnym otvorením, za ktoré mnohí považujú uvedenie programu L+S Nikto nie je za dverami 2. novembra 1982. Prefíkanú vdovu naštudoval vtedajší Poetický súbor Novej scény a hlavnú postavu stvárnila Kamila Magálová. Mala už za sebou viacero komédií (1973 - Mirandolína, 1977 - Lásky hry osudná, 1978 - Tanec nad plačom, 1981 - Škola žien) i náročných dramatických postáv (1974 - Eugen Onegin, 1976 - Slečna Júlia, Plánka, 1978 – Elektra, 1980 - Šľachtické hniezdo, 1981 - Klietka, 1982 - Fatamorgána). Vráťme sa však ešte k známej Goldoniho komédii, ktorú uviedli v spomínanom zrekonštruovanom priestore niekdajšej známej bratislavskej Tatra revue. Štyria mladí herci sa tri hodiny preháňali po javisku na kolieskových korčuliach a Kamila Magálová hrala titulnú postavu Rosaury. „Hrám to veľmi rada a myslím, že diváci potrebujú čo najviac takéhoto ľahkého žánru. Chcú sa uvoľniť a určite potom doma príjemne zaspia. Humor mám veľmi rada a keby som ho nemala,

S Mariánom Geišbergom pred plagátom hry Ani za milión

tak by som veľa vecí prežívala oveľa ťažšie. Rada by som odporúčala aj ostatným ľuďom, aby sa na mnohé veci dívali s humorom a takto sa dostávali cez rôzne úskalia," povedala mi Kamila Magálová v rozhovore pred tridsiatimi rokmi.

Neraz sa vyjadrila, že Divadlo L+S je po SND jej druhým domovským divadlom. Vystupovala tam už veľakrát. Často bola hosťom Lasicu a Satinského v ich predstavení Nikto nie je za dverami. „S Milanom a Julom je výborná spolupráca a pri každom predstavení nikdy vopred neviem, čo ma čaká. Sú to majstri slova a improvizácie, takže neraz od smiechu nemôžem pokračovať, čo oni využívajú... A aj keď viem, čo bude v našich rozhovoroch nasledovať, vždy sa musím nanovo zasmiať, ako keby som to počula po prvý raz. Páči sa mi, že si vystrelia sami zo seba, čo nie každý dokáže. Hoci sa necítim stará, na týchto predstaveniach, kde vládne výborná pohoda, vždy omladnem," povedala v spomínanom rozhovore v roku 1983. Nasledovali aj ďalšie jej roly v Divadle L+S. S Michalom Dočolomanským hrala v predstavení Pozor na Leona (1994), so Zdenou Studenkovou a Emilom Horváthom v Maliarovi izieb (1995), s Milanom Lasicom v hre Vtedy na Jamajke (2001), so Zdenou Studenkovou, Dianou Mórovou a Zuzanou Kocúrikovou v Barmankách (2002), s Mariánom Geišbergom stvárnili Frankie a Johnnyho. Pri dvadsiatom výročí tohto divadla povedala v špeciálnom bulletine: „Vo mne naozaj môže prehovoriť pamätník. Som hrdá na to, že som vytvorila hlavnú postavu v úplne prvom verejnom predstavení, ktoré otváralo Štúdio S. Bola to Goldoniho Prefíkaná vdova. Nový kultový divadelný priestor v Bratislave ma opantal natoľko, že za tých dvadsať rokov som vlastne nezišla z jeho repertoáru."

Už sme spomenuli, že Kamila Magálová bola desať sezón v Poetickom súbore NS. Počas tohto pôsobenia si „odskočila" na Novú scénu. Stvárnila postavu Roxany v mimoriadne úspešnom a kultovom muzikáli Cyrano z predmestia, ktorý pripravili Alta Vášová, Kamil Peteraj, Ján Štrasser, Pavol Hammel a Marián Varga. Premiéru mal v októbri 1977. „Hrali by sme ho aj ďalej, ale divadlo vraj nemá skladovacie priestory na kulisy. Škoda, že sa nenašli a neobnovili sa aj kostýmy, lebo my sme mali toto predstavenie veľmi radi. Keď sme začínali, bol vekový priemer účinkujúcich 28 rokov, každý hral s entuziazmom, doslova žil s týmto muzikálom. Mali sme príjemný pocit únavy a pobadalo to aj obecenstvo, ktoré vedelo, že nehráme predstavenie preto, aby sme mali čiarku do výkazu. Stále mi prichádzajú listy, kde sa sklamaní diváci pýtajú na osud Cyrana. Verím, že schopný kolektív autorov niečo podobné pripraví a veľmi vďačne by som s nimi spolupracovala," povedala Kamila Magálová šesť rokov po premiére. Populárna herečka sa viackrát objavila aj na filmovom plátne. 1976: Koncert pre pozostalých (Mária Spurná), 1980: Demokrati (Želka Petrovičová), 1982: Guľôčky (učiteľka), 1984: Falošný princ (sultánka), 1984: Keď jubilant plače (Etelka), 1984: O sláve a tráve (Zuzana), 1984: Všichni mají talent (matka Juráňová), 1987: Začiatok sezóny (Giza), 2009: Líbáš jako Bůh (Helena Altmanová), 2010: Odsúdené (Tatiana Majerová), 2012: Líbáš jako ďábel (Helena Altmanová).

V poslednom čase zaujala postavou Heleny Altmanovej v dvoch filmoch režisérky Marie Poledňákovej Líbáš jako Bůh a Líbáš jako ďábel. Ako sa vlastne zrodila táto spolupráca? „Scenár som dala producentovi Milošovi Šmídmajerovi s začala som riešiť obsadenie," napísala Marie Poledňáková vo svojej knihe S kým mě bavil svět. „Charizmatický spisovateľ Karel je jasný Jiří Bartoška, strelená Bohunka zasa Eva Holubová. Ale kto bude jej manžel? Nech som pátrala vo svojej pamäti akokoľvek dlho, vychádzal mi len Olda Kaiser. Tiež ešte stále nemám predstaviteľku hlavnej ženskej roly, ktorá rozpráva svoj príbeh. Poznám všetky herečky vo veku Heleny, ale žiadna mi nesedí a rozhodne nechcem opozeranú tvár zo seriálov. S Helenou všetko stojí i padá! Už som bola zúfalá. Vstala som v noci od počítača, natiahla sa na gauč a zapla televízor. Zdvihla som sa na lakte. Kto je tá Slovenka, s ktorou robí Halina Pawlovská rozhovor? V prvej chvíli som ju vôbec nepoznala, nevidela som ju dobrých dvadsať rokov! Ráno som zavolala Milošovi a nasledujúci deň sme odišli do Bratislavy. Sotva som sa Kamile pozrela do očí, bolo mi jasné, že splní všetko, čo hľadám. Kamila Magálová je aj v

S režisérkou Marií Poledňákovou

zrelom veku príťažlivá, bude vtipná i nežná, určite dokáže byť vecná i ironická a najmä zamilovaná. Dostala rolu bez skúšky."

Kamila Magálová o tom v knihe Do voza aj do koča povedala: „Bola to náhoda. Neskôr mi Marie hovorila, že ma kedysi dávno videla v televíznych pondelkoch z Bratislavy, ale to si už ani nepamätala, impulzom bolo čosi iné. Raz sa vraj dívala na televíznu tolkšou Haliny Pawlovskej, kde som bola ako hosť. Keď ma zbadala, pripomenula som sa jej z tých pondelkov a ona okamžite prikázala produkcii filmu Líbáš jako Bůh, aby ma našli a kontaktovali. Prišla do Bratislavy a zavolala ma na kasting na hlavnú postavu profesorky Heleny Altmanovej. Neskôr som sa jej spýtala: „Marie, čím som si ťa získala, že som dostala tú postavu?" Odpovedala: „Svým úsměvem, Kamilo. Je okouzlující a přirozený." A potom v rôznych rozhovoroch hovorila, že v Čechách nenašla herečku na rolu hlavnej predstaviteľky, čím urobila medvediu službu aj mne." O režisérke úspešných filmov ešte dodala: „Marie je silná osobnosť, veľká individualistka a perfekcionalistka. Sama si napíše scenár a nakrúti si ho. Niekedy by nebolo od veci mať pri sebe niekoho, kto by sa vedel pozrieť na jej prácu s istým odstupom. A občas by ju skorigoval. Ona však nespolupracuje s dramaturgom a ťažko sa s ňou diskutuje. A ešte čosi: ak predsa len urobí chybu, veľmi nerada si ju priznáva."

Prečo boli oba tieto filmy také úspešné? „Líbáš jako Bůh a takisto jeho pokračovanie Líbáš jako ďábel sú príťažlivé aj tým, že to nie sú tínedžerské komédie. Že riešia lásku a vzťahy ľudí strednej a staršej generácie. Dostala som veľa listov od žien v mojom veku. Už si mysleli, že po päťdesiatke spadla klec, ako vravia Česi. Písali, že som im vrátila chuť do života, ten film a moja postava v ňom im dali novú motiváciu," povedala Kamila Magálová v knihe rozhovorov. Druhý diel nakrúcali v Maroku: „Bola som tam po štvrtý raz. Predtým to boli dovolenky spojené s golfom a peknými výletmi do okolia a mám na to len príjemné spomienky. Filmovanie však bolo veľmi únavné, dlhé presuny, dvanásť hodín denne na pľaci. Už o piatej ráno som bola v maskérni a nakrúcali sme, kým bolo slnko. Večer som padla mŕtva do postele. Bola som tam dva mesiace v kuse, ale najviac som si užila nakrúcanie a spánok. Nemala som silu ani posedieť si s kolegami." A akí boli Holubová, Kaiser a Bartoška? „Sú to stopercentní profíci a herecké hviezdy prvej veľkosti. Tá prvá veľkosť spočíva v tom, že v súkromí sú prirodzení a kamarátski. Veľmi dobre sme si rozumeli." Ešte jedna pikoška z Maroka: „Som veľmi ambiciózna herečka a chcem všetko vyskúšať. Krkolomná jazda v púšti na džípe bola dosť náročná, ale verila som svojmu filmovému milému, alias Kaiserovi, že ako šofér to zvládne. A zvládol."

Vymenovať všetky predstavenia, v ktorých sa Kamila Magálová objavila na scéne Slovenského národného divadla, by zabralo veľa miesta. A tak aspoň niektoré: Pani z mora, Tri sestry, Žena, Slečna Júlia, Lavička, Útrapy z rozumu, Chrobák v hlave, Mein Kampf, Na skle maľované, Divadelná komédia, Tance na sklonku leta, Čertice, Veselé panie windsorské, Opera za tri groše, Mária Stuartovna, Tančiareň, Krajčírky, Sekretárky, Dohodneme sa, veď sme svoji, Úklady a láska, Fetišistky, Je úžasná! Nemožno zabudnúť ani na dabingové štúdiá, v ktorých často úspešne prepožičiava svoj hlas rôznym postavám. Napríklad aj v seriáli Dempsey a Makepeacová, ktorý televízie stále zaraďujú do programu už dlhé roky: „Ja som sa do tej Makepeacovej doslova prevtelila, mala som pocit, že to hrám ja a vlastne robím postsynchróny. Seriál sa vysielal v Československej televízii na federálnom okruhu. Neskôr si ho Česi predabovali do češtiny a českí diváci písali do televízie, že chcú slovenský dabing. Pri všetkej skromnosti si myslím, že Boris Farkaš a ja sme to nadabovali lepšie," povedala Kamila Magálová v spomínanej knihe. Na záver ešte jeden citát z nášho spomínaného rozhovoru pred tridsiatimi rokmi: „Myslím, že som sa rozhodla správne, lebo to svoje remeslo mám veľmi rada a prináša mi veľké potešenie. Pre každého je príjemné, ak svoju prácu robí s radosťou a rád."

Svetozár Okrucký
Foto archív autora

V decembri 2013 sa v Dome národnostných menšín v Prahe uskutočnila už X. medzinárodná pražská konferencia slovenských stredoškolákov a ich hostí, nazvaná Slovenská osobnosť. Ako som ju poznal/poznala. Dokumentačné a muzeálne stredisko slovenskej menšiny v ČR organizuje konferencie v úzkej spolupráci s pražským Gymnáziom na Vítězné pláni a žilinským Gymnáziom Varšavská cesta. Pani profesorka PhDr. Alica Virdzeková, dlhoročná spolupracovníčka zo žilinského gymnázia GVARZA, autorka učebníc dejepisu, napísala inšpiratívnu štúdiu o vyučovaní dejepisu na Slovensku, z ktorej I. časť predkladáme.

Konferencia Praha: Študentské konferencie a práca so študentmi na projektoch ako nová tradícia

Od školského roku 2008/2009 sa v SR realizuje reforma školstva s cieľom inovácie obsahu, foriem a metód práce vo výchovno-vzdelávacom procese. Obsahom vzdelávania sú aj najnovšie poznatky, ktoré nastoľuje súčasný vedecko-technický, hospodársky, sociálny a kultúrny rozvoj spoločnosti. Veľký dôraz sa kladie na ovládanie informačných a komunikačných technológií, ktoré potrebuje každý občan, či už k práci, alebo aj mimo nej. Vzdelávanie na štvorročných gymnáziách a na vyššom stupni viacročných gymnázií je zamerané na to, aby žiak získal všeobecný vzdelanostný základ a kľúčové kompetencie (spôsobilosti). Štúdium pripravuje žiakov predovšetkým na ďalšie vzdelávanie, no zároveň aj na uplatnenie v praxi, osobný a sociálny život. Zmyslom

gymnázia je vybaviť žiakov systematickou štruktúrou poznávania, spôsobilosťou pracovať s informáciami a zaraďovať ich do kontextu životnej praxe tak, aby sa v celom živote profesijne a osobnostne rozvíjali (celoživotné vzdelávanie). Jedným z cieľov reformy školstva a vytvorenia štátneho vzdelávacieho programu je rozvoj kompetencií žiakov, ktoré ich majú lepšie pripraviť do života pre vedomostnú spoločnosť. Spôsobilosti sa formujú na základe osobnej praktickej činnosti a skúsenosti a zároveň ich možno uplatniť v životnej praxi. Nevyjadrujú trvalý stav, ale menia svoju kvalitu a hodnotu počas celého života. Nezastarávajú ako vedomosti, ale majú potenciálnu vlastnosť neustále sa rozvíjať. Jednotlivé kľúčové kompetencie (spôsobilosti) sa navzájom prelínajú, prepájajú a majú aj nadpredmetový charakter. Získavajú sa ako produkt celkového procesu vzdelávania a sebavzdelávania, t. j. kompletného vzdelávacieho programu a ďalších rozvíjajúcich aktivít, ktoré v rámci školy prebiehajú.

Keďže nie je možné zvládnuť obrovskú explóziu informácií, typickú pre súčasnosť, vo všetkých predmetoch došlo k redukcii obsahu učiva v prospech aktivít žiakov, ktoré majú rozvíjať spomínané kľúčové kompetencie. Najväčší akcent sa kladie na vlastnú tvorbu jazykových prejavov, prácu s informáciami, IKT, čitateľskú gramotnosť, schopnosť argumentovať, riešiť problémy, vyjadrovať vlastné myšlienky, názory, postoje, hodnotenie, na tvorivosť, tímovú prácu, prezentáciu seba i tímu a pod.

Zmenené podmienky vo výchovno-vzdelávacom procese vedú aj k zmene metód a foriem práce učiteľov, k zavádzaniu inovatívnych foriem a metód do vyučovacieho procesu. Snahou učiteľov je zefektívniť výučbu a rozvíjať kľúčové kompetencie žiakov, viesť ich k tvorivosti, samostatnosti, k získavaniu zručností pri riešení problémov.

V predmete dejepis je cieľom prekonávať výučbu dejepisu, ktorej podstatou je odovzdávanie poznatkov v hotovej podobe prevažne explikačnými (vysvetľujúcimi) metódami a prostredníctvom frontálnej výučby, a v širšej miere aplikovať prístupy, ktoré kladú dôraz na aktívne učenie, na proces hľadania, objavovania a vytvárania poznatkov na základe vlastnej činnosti a skúsenosti v interakcii s učiteľom a spolužiakmi v kooperatívnom alebo projektovom učení.

A tu sa ukazuje ako inovatívna forma práce zapojenie študentov do projektov, súťaží a možnosť prezentovať študentské práce na širšom fóre. Priestor na prezentáciu výsledkov ich aktivity dávajú napr. študentské konferencie, o ktorých budem hovoriť neskôr.

Naše gymnázium sa už tradične zapája do rôznych súťaží a projektov, v ktorých študenti pod vedením svojich pedagógov dosahujú výborné výsledky. Pretože vyučujem dejepis, spomeniem iba niektoré z nich, v ktorých bolo potrebné napísať prácu na danú tému, prípadne ju obhájiť a prezentovať. Sem patria také súťaže ako Stredoškolská odborná činnosť (SOČ), Dejepisná olympiáda, Zabudnuté príbehy (venované obdobiu Slovenského štátu a protižidovskej politike), Nenápadní hrdinovia, projekt cezhraničnej spolupráce, Eustory a i.

Pri písaní prác sa študenti stávajú mladými vedcami, bádateľmi, ktorí využívajú postupy vedeckého skúmania - heuristiku, kritiku prameňov, interpretáciu-analýzu, syntézu a i. Spracovať tému, ktorú si vybrali, na 15-25 strán, doplnenú prílohami, nie je také jednoduché. Nejde o obyčajné stiahnutie či odpísanie témy z literatúry či internetu, čo je v súčasnosti častým javom. Zameriavame sa na 20. storočie, aby študenti mohli pracovať s primárnymi archívnymi prameňmi, ktoré sú už v slovenčine alebo v češtine.

Pracovníci Štátneho archívu v Bytči, pobočka Žilina ochotne poradia odbornú literatúru, ktorá sa nachádza v archíve a pripravia potrebné archívne materiály. A práve tu sa začína drobná mravenčia práca, hodiny vyhľadávania, študovania materiálov, ich analýza a hodnotenie, aby našli k téme to, čo potrebujú. Žiaľ, nie všetky archívne pramene sú spracované a prístupné na štúdium. Súčasná technika aj tu urýchľuje prácu – možnosť využiť počítač, fotoaparát či skener.

Potom sa začína ďalšia etapa – spracovanie získaných informácií a údajov do práce. Citácie literatúry a prameňov sú v súlade s normou ISO 690 a 690/2. Niektoré práce sú výsledkom činnosti 2 študentov, zriedkavejšie i 3 študentov. Je to už malý tím, ktorý si musí rozdeliť úlohy a spolupracovať, aby vytvoril pracovnú podobu práce, ktorú prekonzultujú s vyučujúcou. Pomerne často využívame aj oral history. Nájsť pamätníka, ktorý je ochotný alebo schopný podeliť sa so svojimi skúsenosťami a názormi, nie je ľahké. Treba pripraviť otázky pre pamätníka, spracovať získané informácie a spomienky a konfrontovať ich s objektívnymi zdrojmi, pretože nesmieme zabudnúť na nedokonalosť ľudskej pamäti a osobný uhol pohľadu na prežité obdobie. Častokrát ľudský príbeh obyčajného človeka priblíži dané obdobie lepšie ako učebnice dejepisu a výrazne ovplyvní vzťah k tomuto predmetu a k regionálnej histórii. Práca v teréne nie je iba práca v archíve. Je potrebné získať fotografie budov, pamiatok, zdokumentovať stretnutie s pamätníkom, a to sa nedá urobiť od stola. Spolupracujeme aj s inými inštitúciami, ako je krajská knižnica, Považské múzeum, Mestský úrad v Žiline a i.

Keď sa pozrieme na požiadavky reformy školstva kladené na študenta, ktorý nemá byť iba objektom učenia, ale jeho subjektom, z hľadiska rozvíjania kľúčových kompetencií a samostatnej činnosti žiaka musíme konštatovať úspešné naplnenie cieľov. Zapojením sa do projektu, vypracovávaním práce či už individuálnej, alebo skupinovej, si študent vytvára a upevňuje kompetencie, na ktoré súčasný štátny vzdelávací program kladie mimoriadny dôraz. Uplatňuje sa kompetencia (spôsobilosť) k celoživotnému učeniu sa (žiak dokáže vyhľadať zdroje informácií, kriticky ich zhodnotiť a tvorivo spracovať). Ďalej sa rozvíjajú sociálne komunikačné kompetencie, dokáže využívať všetky dostupné formy komunikácie pri spracovávaní a vyjadrovaní informácií rôzneho typu, efektívne využíva dostupné informačno-komunikačné technológie, čím sa rozvíjajú kompetencie v oblasti informačných a komunikačných technológií. Spracovávaním vybranej témy, kde žiak uplatňuje pri riešení problémov metódy založené na analyticko-kritickom a tvorivom myslení, uplatňuje svoju spôsobilosť riešiť problémy.

Zároveň si uvedomuje základné humanistické hodnoty, zmysel národného kultúrneho dedičstva, vytvára si vzťah k histórii svojho národa, je otvorený kultúrnej a etnickej rôznorodosti (kompetencie občianske). Buduje si vlastnú samostatnosť, uvedomuje si svoje možnosti a schopnosti, ako člen tímu efektívne spolupracuje v skupine, uvedomuje si svoju zodpovednosť v tíme, kde dokáže tvorivo spolupracovať a prispieť k dosiahnutiu spoločných cieľov, čím si utvára a rozvíja sociálne a personálne spôsobilosti.

Nemožno nespomenúť, že to, čo sa študent naučí pri písaní samostatnej práce, uplatní aj v budúcom štúdiu na vysokej škole. Takýto žiak nemá problém so štruktúrou práce, s autorským zákonom (citácie a odkazy na použitú literatúru alebo prameň), vie, čo patrí do príloh a ako má uviesť zdroje a použitú literatúru, ako si pripraviť prezentáciu a odprezentovať výsledky svojej práce. Nie sú mu cudzie primárne pramene, vie, kde ich hľadať a ako využiť.

Slovenskí, a týkalo sa to aj českých študentov, dosahovali dobré výsledky tam, kde boli potrebné vedomosti. Ale pokiaľ mali „predať“ výsledky svojej práce, veľakrát neobstáli, nevedeli odprezentovať svoju prácu, čo prinášalo sklamanie, ale aj neistotu, nedôveru vo svoje schopnosti a pod. A preto okrem aspektu napísania odbornej študentskej práce treba klásť dôraz aj na jej prezentáciu. Vedieť si vybrať z množstva údajov, zistených skutočností, zaujať formou prezentácie a, samozrejme, svojím vystúpením, nie je ľahké. Ako každá spôsobilosť a zručnosť, aj táto sa dá osvojiť iba v činnosti. Preto sme privítali možnosť, ktorú nám poskytli organizátori stredoškolských konferencií v Prahe, Klub slovenskej kultúry, Dokumentačné a muzeálne stredisko slovenskej menšiny v ČR pod záštitou Ústavu pre súčasné dejiny AV ČR, v.v.i., židovské, národnostné a menšinové štúdiá.

Tradícia konferencií bola vytvorená už pred našou účasťou na tejto akcii. Študenti Gymnázia Varšavská cesta v Žiline sa po prvý raz zúčastnili na VI. konferencii stredoškolákov v roku 2009. Téma konferencie bola: **Dva v jednom. Český a slovenský národ v Československu** a konala sa v Dome národnostných menšín v Prahe 11.12.2009. Študenti Gymnázia Varšavská cesta v Žiline prezento-

vali svoje odborné dejepisné práce, dotýkajúce sa obdobia Československej republiky a 20. storočia, študenti Podještědského gymnázia v Liberci literárno-historické eseje. Všetky práce hodnotila odborná komisia pod vedením PhDr. Heleny Noskovej, ale aj laická porota, zložená zo študentov. Publikum ako aj laickú porotu tvorili študenti Gymnázia Na Vítězné pláni z Prahy. Študenti zo Žiliny odprezentovali práce: Marek Kundrík: Vznik a vývoj železničnej dopravy spojenej s mestom Žilina, Julo Orlický: Židia v Žiline v rokoch 1850 až 1944, Martina Kasášová: Kultúrne spolky v Žiline v období 1. Československej republiky a Michala Smidová: Kultúrny a spoločenský život Židovskej náboženskej obce v Žiline v rokoch 1918-1939.

Práce zaujali a rozvinula sa k nim bohatá diskusia. Keď odzneli všetky príspevky, odborná komisia udelila ocenenia. Konferencia bola výborne pripravená, moderovaná na vysokej úrovni. Spokojní a plní dojmov sme sa vracali domov a dúfali sme, že sa nám podarí rozvinúť spoluprácu, nadviazanú na tomto ročníku, aj v ďalších rokoch. O VI. konferencii stredoškolákov v Prahe sme informovali verejnosť prostredníctvom regionálnej tlače, na webe školy a zároveň prostredníctvom časopisu Listy Slovákov a Čechov, ktorí chcú o sebe vedieť viac. V Študentských listoch, prílohe tohto časopisu, v skrátenej podobe vyšli aj 2 práce našich študentov.

Alica Virdzeková
Foto archív autorky

Mýtus 1.

ČSR v hospodárskej a sociálnej oblasti so zreteľom na horné Kysuce – I. časť

V všeobecnom povedomí Čechov a Slovákov koluje mýtus o blahobyte, neexistujúcej nezamestnanosti a vyspelosti v období prvej republiky. Často môžeme počuť, že za prvej republiky sa žilo pokojnejšie, neponáhľane. Všetko, čo človek potreboval, bolo možné si dopestovať alebo vychovať a nebola nezamestnanosť najmä vďaka tomu, že sa veľa budovalo a stavalo. Československo patrilo k prvej desiatke najvyspelejších krajín a bolo ostatnými európskymi štátmi rešpektované. Takmer každý sa v škole mohol dozvedieť, že prvá republika patrila k najrozvinutejším a najprosperujúcejším krajinám Európy. Ale bolo tomu skutočne tak a mohlo tomu tak vôbec byť vzhľadom na dobové súvislosti? Kde by sme mali hľadať zrod tohto mýtu? Na tieto otázky sa pokúsime odpovedať. Pozrieme sa bližšie najmä na hospodársku a sociálnu stránku medzivojnového obdobia.

Nie je pravda, že pozitívne dojmy spojené s prvou republikou tu boli vždy. V roku 1944 sa v Májovom manifeste mladých odbojárov z ľavicovej skupiny Předvoj dočítame: „Těšíme se – nač? Na minulost nemáme také právě nejpříjemnější vzpomínky – krize, nezaměstnanost, žebrácké mzdy... Všeho bylo dost, všeho bylo volně k dostání, ovšem jen pro ty, kdo na to měli – toto znamenají pro dělníka staré, zlaté časy. Přítomnost je hrůzná, do minulosti se vrátit nemůžeme a ani nechceme."

Vznik fenoménu 1. ČSR je veľmi zaujímavý najmä z hľadiska dejinného vývoja. Po skončení prvej svetovej vojny vznikli na území bývalého Rakúsko-Uhorska tzv. nástupnícke štáty. Medzi ne patrilo aj Československo. Po prvotnej eufórii zo vzniku nového štátu, ktorá bola silnejšia v českých krajinách, nastáva vytriezvenie. Slovenské obyvateľstvo najmä na dedinách nečakalo, že sa nový štát dlhšie udrží a vznik Slovenskej republiky rád ho v tom utvrdzoval. Po odchode maďarskej a nemeckej inteligencie chýbajú všetky zložky úradníctva od učiteľov cez lekárov až po notárov (na Slovensku bola situácia oveľa horšia), taktiež bol nedostatok potravín. Nový štát pozostával z dvoch rozdielnych území na veľmi rozdielnom stupni vývoja. Na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi bol uhorský právny systém, zatiaľ čo v Čechách, Sliezsku a na Morave bol rakúsky model. Tieto modely boli menené len pomaly, čo bolo pozitívum, pretože by bolo nemožné uskutočniť všetky zmeny naraz.

Aj napriek tomu bolo na tom Československo lepšie ako okolité štáty. Štát zdedil väčšinu priemyselnej kapacity bývalého Rakúsko–Uhorska. Asi 60 % (v českých krajinách to bolo asi 70 %) predvojnového priemyslového potenciálu ostalo na území ČSR.

Vznikom Československa sa vďaka nedostatku potravín v českých krajinách vytvorili predpoklady pre odbyt poľnohospodárskych výrobkov zo Slovenska, ale aj napriek tomu v intenzite zaostávalo za Českom. Príčiny nachádzame vo veľkej rozdrobenosti, nedostatku zdrojov na intenzifikáciu a modernizáciu výroby. Ani pozemková reforma podstatne nedokázala ovplyvniť situáciu na dedine, ale bol znížený počet najmenších a najväčších vlastníkov pôdy.

Do jesene 1921 nastal nárast výroby vo všetkých odvetviach. ČSR to dotiahla asi na 75 % predvojnovej úrovne, ale vzostup bol utlmený povojnovou hospodárskou krízou. V tomto období dochádza k veľkej nezamestnanosti, a keďže Slovenská časť bola hospodársky slabšia, kríza ju zasiahla výraznejšie.

Z tabuľky 1 môžeme vidieť, že najvyššia nezamestnanosť bola v rokoch 1922 až do polovice roka 1924. Nárast počtu nezamestnaných v zimných mesiacoch bol bežný, keďže v tomto období boli bez práce sezónni robotníci.

Rok 1921 začal sľubným nástupom konjunktúry, ale bol utlmený deflačnou politikou, ktorá trvala ešte dva roky. Koncom roku 1924 začalo obdobie vzostupu, ktoré bolo zastavené veľkou hospodárskou krízou 1930. Pravdepodobne sa práve toto obdobie najväčšou mierou zaslúžilo o vznik mýtu. (Tab. 2)

Na Slovensku ale bola situácia značne odlišná. Materiálno-technická základňa na Slovensku bola menšia ako v českých krajinách. Asi iba 8 % sa podieľalo na celoštátnej výrobe. Podniky na Slovensku po vzniku republiky stratili podporu uhorskej vlády. Taktiež boli problémy s dopravnou sieťou, ktorá bola orientovaná smerom zo severu k Budapešti, veľkými vzdialenosťami od hospodárskych

Tabuľka 1: Nezamestnanosť v rokoch 1919 – 1925

Mesiac	1919 Celkom (v tis.)	1919 Podporovaní (v tis.)	1920	1920	1921	1921	1922	1922	1923	1923	1924	1924	1925	1925
Január	-	227	-	96	95	44	112	27	440	202	193	59	83	18
Február	-	266	-	84	105	44	141	42	414	195	195	61	79	19
Marec	-	253	-	53	102	38	127	35	368	165	180	61	71	18
Apríl	-	217	-	43	99	30	124	29	309	124	140	35	-	-
Máj	-	180	-	30	107	31	113	27	272	99	108	23	-	-
Jún	-	163	-	33	103	32	107	24	245	87	87	15	-	-
Júl	-	173	-	33	95	30	103	24	216	67	79	10	-	-
August	-	145	-	32	90	27	140	27	198	55	78	8	-	-
September	-	115	-	31	70	16	231	48	210	57	73	7	-	-
Október	-	98	-	33	62	11	316	95	176	53	71	8	-	-
November	-	98	-	35	67	14	376	123	177	52	69	9	-	-
December	-	104	-	38	78	22	436	175	191	56	81	13	-	-

Rok	Sobáše	Narodení			Umretí	Prirodzený prírastok
		Spolu	Živo	Mŕtvo		
1919	49 402	93 184	91 729	1 455	56 866	39 036
1920	35 623	99 413	97 680	1 733	61 084	44 036
1921	32 936	116 942	114 947	1 995	63 507	38 940
1922	28 632	113 182	111 059	2 123	62 902	41 353
1923	26 212	113 358	111 070	2 288	54 176	40 719
1924	25 410	108 321	106 062	2 259	56 322	44 254
1925	27 412	104 982	102 867	2 115	56 171	46 696
1926	28 321	106 086	103 955	2 131	59 701	49 740
1927	27 912	101 929	99 891	2 038	59 172	56 894
1928	28 675	101 718	99 673	2 045	58 320	48 157
1929	28 306	97 431	95 387	2 044	56 447	51 440
1930	29 029	98 954	96 898	2 056	52 268	36 596
1931	27 311	95 338	93 309	2 029	54 273	34 863
1932	26 500	95 186	93 140	2 046	52 992	40 148
1933	26 605	86 846	84 975	1 871	50 655	34 320
1934	25 827	85 348	83 493	1 855	50 178	33 315
1935	25 564	84 262	82 382	1 880	49 830	32 552
1936	26 127	82 808	80 923	1 885	48 547	32 376
1937	26 821	81 820	79 862	1 958	49 527	30 335

Tabuľka 2: Prehľad prirodzenej menlivosti obyvateľstva v rokoch 1919 - 37

centier a vyššími dopravnými tarifami. Niektoré závody zbankrotovali, iné boli prevzaté českými koncernami. Asi 200 závodov bolo zrušených v priebehu 20 rokov. Na hospodárstvo na území Slovenska nepriaznivo pôsobila najmä likvidácia železiarní a kovopriemyslu. V roku 1923 bolo z baní v Banskej Štiavnici a Kremnici z 1690 robotníkov prepustených 870. Ako dôsledok krízy Rimamuránska akc. spol. pri akc. kapitále 20 000 000 Kčs za roky 1921-22 vykazovala stratu 30 000 Kčs. Jej dlhy sa odhadovali na 90 000 Kčs. Toto bol najväčší železiarsky koncern na Slovensku. V roku 1922 sa počet nezamestnaných v celej republike odhadoval na 276 964. Plné zamestnanie nebolo dosiahnuté v žiadnom druhu priemyslu. (Tab. 3)

Pri rušení závodov sa argumentovalo zastaranosťou výrobných postupov, strojov a nízkou produktivitou. Dôvodom obvinení vlády z pokusov zničiť slovenský priemysel mohlo byť opadnutie povojnovej eufórie a návrat do reality. Obyvateľstvo začalo pociťovať sklamanie z okamžitého nesplnenia sľubov. Tieto nálady boli ešte podporované maďarským návratom k politike podpory priemyslu. Tu už ale môžeme badať počiatky povojnovej krízy.

Po vzniku Československej republiky sa Slovensko podieľalo na celoštátnej železiarskej výrobe 10-12 %, ale roku 1926 to bolo len 2,7 %. Závody aj vznikali alebo sa rozširovali, ale väčšinou šlo o závody, ktoré mali nižšiu produkciu a menší počet zamestnancov (potravinársky priemysel, priemysel stavebných hmôt a pod.). V memorande prezidentovi ČSR odznelo: „U nás je ohromná nezamestnanosť a úrady dovoľujú fabriky a stroje odvážať do cudzozemska ako

Pasy rodiny Karnetovej z Turzovky Vyšného konca, ktorá v roku 1930 odišla za prácou do Belgicka a tu zotrvala 2 roky

Odvetvie priemyslu	Počet nezamestnaného robotníctva		
	S podporou	Bez podpory	Spolu
Kovo- a drevopriemysel	2 593	13 505	16 098
Bane, huty a železiarsky priem.	5 802	9 934	15 736
Papiernický a železiarsky priemysel	830	4 602	5 432
Textilný priemysel	868	1 473	2 341
Drevársky, papiern. a textilný priem.	2 101	3 506	5 607
Sklárne a píly	445	830	1 275
Rôzne iné	5 651	18 665	24 316
Spolu	18 290	52 515	70 805

Tabuľka 3: Prehľad nezamestnanosti v júli, auguste a septembri roku 1923 podľa priem. odvetví

napríklad železiarne zo Zvolena, Krompachy, papierne Harmanec a Veľké Slavošovce a celulózka v Hôrke. Upozorňujeme na zastavenie baní v Banskej Štiavnici a v župe Gemerskej a iné. Poukazujeme na vyhadzovanie robotníkov zo štátnej železiarne v Podbrezovej, kde je vyše 800 robotníkov prepustených." V období povojnovej hospodárskej krízy narastá počet vysťahovalcov z krajiny. Priemerný ročný úbytok obyvateľstva vysťahovaním v rokoch 1920-1924 bol 18 408 a v rokoch 1925-1929 to bolo 10 310 osôb. Príčiny vysťahovalectva musíme hľadať najmä v nepriaznivom ekonomickom vývoji, nezamestnanosti a preľudnení v poľnohospodárstve. V prípise Ministrovi ČSR s plnou mocou pre správu Slovenska napísal Zväz kovorobotníkov v ČSR v roku 1924, že otázku nezamestnanosti nemožno riešiť vysťahovalectvom do cudziny. Krajina tým stráca najmä vtedy, keď sú títo nútení hľadať pomoc na veľvyslanectvách a samozrejme krajina takto stráca aj pracovné sily, ktoré v danej situácii nemôžu byť využité.

V časopise Prúdy vidia riešenie hospodárskej situácie Slovenska v presunutí vedení závodov aj na územie Slovenska.

Od roku 1925 sa situácia zlepšuje. Nárast HDP v roku 1927 bol desaťpercentný a roku 1928 dvanásťpercentný. Tieto čísla pôsobia dojmom veľkého nárastu, ale v porovnaní s európskym vývojom ČSR rástla iba priemerným tempom. Tieto roky sprevádzala takmer nulová nezamestnanosť. Nastal nárast obratu v zahraničnom obchode v porovnaní s rokom 1923. V r. 1925 bola dosiahnutá predvojnová úroveň priemyselnej výroby v Československu. Tento trend bol len krátkodobo prerušený v roku 1926 medzikrízou. O 1/4 bola predstihnutá priemyselná výroba, predvoj nového obdobia na konci dvadsiatych rokov. Celkovo môžeme povedať, že roky 1927-29 boli najpriaznivejšie roky hospodárskeho vývoja v 1. ČSR. Býva pripomínané, že české krajiny patrili k najpriemyselnejším častiam. Často sa ale zabúda na to, že z hľadiska terciálneho sektoru boli pozadu. Tento sektor je akýmsi ukazovateľom ekonomickej vyspelosti krajiny.

Začiatkom veľkej hospodárskej krízy bol slovenský priemysel na predvojnovej úrovni, ale v českých krajinách vzrástla výroba do roku 1929 v porovnaní s rokom 1913 o 41,1 %.

Obdobie rozvoja hospodárstva vystriedala veľká hospodárska kríza. Tá na území ČSR začala síce neskôr, ale mala vleklejší priebeh. V r. 1933 poklesol zahraničný obchod na 1/3 stavu spred roku 1929. Pri poklese HDP vzrástlo zadlženie a toto pokračovalo až do rozpadu republiky, a to bol ďalší problém. Situácia sa začala zlepšovať až roku 1935. Za týmto naštartovaním ekonomiky bol začiatok zbrojenia.

V roku 1930, na prelome leta a jesene nič nenasvedčovalo tomu, že by mohla vypuknúť taká hlboká kríza. Predpokladalo sa, že pôjde len o krátkodobý výkyv, aký bol známy z roku 1926. Že tomu tak nebude, sa ukázalo v septembri, kedy po prvý raz počet nezamestnaných presiahol hranicu 100 000. Za necelé 3 mesiace nezamestnanosť prekročila 200 000 a stále rástla. Hlavným problémom bolo, že nezamestnanosť nestúpala len u sezónnych pracovníkov, ale aj v odvetviach, ktoré neboli sezónne.

Počas krízy sa počet vysťahovalcov podstatne znížil. Podľa štatistiky sprostredkovateľní práce počet nezamestnaných dosiahol priemerne 88 000 roku 1933, v r. 1934 to bolo 87 000 a v r. 1935 92 000. Tieto čísla ale neodrážajú skutočnú nezamestnanosť, pretože mnohí neboli v sprostredkovateľňach registrovaní. V období, keď kríza vrcholila, sa odhaduje počet nezamestnaných na 250 000. (Tab 4)

Stavba štátnej cesty na Makove

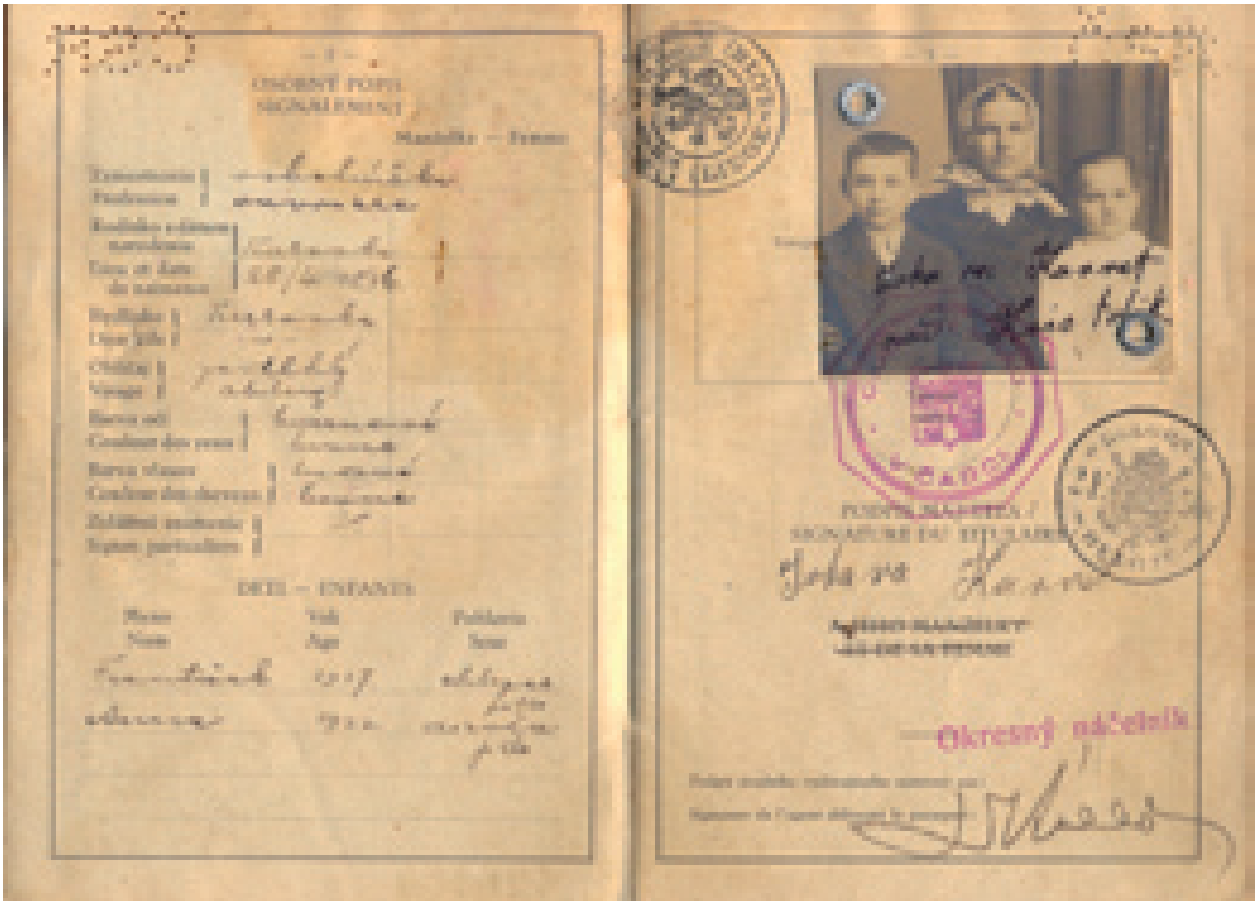

Pasy rodiny Karnetovej z Turzovky Vyšného konca, ktorá v roku 1930 odišla za prácou do Belgicka a tu zotrvala 2 roky.

Ďalším problémom výroby v krajine bola malosériovosť a nízka produktivita výroby, ktoré boli vyrovnávané nízkymi mzdami. Politici tiež začali pomerne neskoro s krízovými opatreniami. Chýbal im dlhodobý plán. Tento nedostatok ešte podporil nedostatok charizmatických politikov, ktorí by dokázali u obyvateľov prebudiť nádej.

Na zmiernenie nezamestnanosti bolo roku 1938 zavedené dôležité opatrenie, kedy vošlo v platnosť nariadenie vlády zo dňa 11.10.1938 č. 223 Zb. Týmto nariadením boli zriadené pracovné útvary. Osoby, ktoré sem mali byť zaradené, určil okresný úrad formou povolávacieho rozkazu. Panovala tu až armádna disciplína. Podľa § 7 bola v útvaroch tuhá hierarchia a podriadenie sa vojenskej kázni. Odmeny boli najmä vo forme naturálií, pričom za odpracovanú hodinu mal pracovník nárok na 0,40 Kčs, ale bolo to len akési vreckové, pretože všetko potrebné mal zabezpečené.

Počas rokov hospodárskej krízy boli vo viacerých miestach Slovenska organizované hladové pochody. V roku 1931 sa takýto pochod uskutočnil v Galante, kde štrajkovali poľnohospodárski robotníci. Štrajkujúci, ktorých bolo asi 2000, dosiahli zvýšenie miezd. V tomto roku sa uskutočnil aj celoštátny zjazd nezamestnaných, ktorí vytýčili požiadavku plnej štátnej podpory všetkým nezamestnaným. Hnutie nezamestnaných vrcholí v rokoch 1931-32, kedy sa organizujú hladové pochody, demonštrácie tiež v rámci medzinárodného dňa boja proti nezamestnanosti. V tomto období sa rozvíja aj revolučné hnutie dedinskej chudoby. Počet štrajkov začína klesať v rokoch 1933-1934. V roku 1935 sa ale začína nová vlna štrajkov, ktorú zahajujú lesní, piliarski a stavební robotníci. Roku 1936 sa uskutočnil veľký štrajk lesných robotníkov a povozníkov na Horehroní.

Pri výstavbe nových závodov bol problém aj v nerovnomernosti rozmiestnenia, tie sa stavali hlavne na Považí a západnom Slovensku. Malí a strední poľnohospodári museli z finančných dôvodov predávať obilie ihneď po žatve za nízke ceny. Tí majetnejší si mohli dovoliť počkať a predať obilie za vyššie ceny. Vzhľadom na české krajiny dosahovalo Slovensko len v chove oviec vyššiu hustotu na 1ha.

Situácia sa definitívne vyriešila až začiatkom vojenskej výroby, ale situácia v Československu a aj Slovensku bola neporovnateľne odlišná od situácie v chudobných regiónoch, akým boli napríklad Kysuce.

Mária Habľaková
Autorka študovala na Katolíckej univerzite
v Ružomberku, kde získala titul bakalárky

Tabuľka 4: Obyvateľstvo podľa tried povolania na Slovensku a vo vybraných mestách roku 1930

Okres		Rok	Počet obyvateľov	Trieda povolania					
				A	B	C	D	E	F
Slovensko	abs.	1930	3 320 901	1 887 062	633 750	337 149	209 701	253 239	
	%	1930	100,0	56,8	19,1	10,2	6,3	7,6	
Čadca	abs.	1930	44 279	25 862	7 496	5 465	1 367	4 %89	
	%	1930	100,0	58,4	17,0	12,3	3,1	9,2	
Kysucké Nové Mesto	abs.	1930	31 718	21 915	4 847	3 499	520	937	
	%	1930	100,0	69,1	15,3	11,0	1,6	3,0	

Estónci, podobne ako Slováci, majú početné menšiny v mnohých krajinách. Najmä od roku 1992 sa Estónsko intenzívne venuje výskumu svojich krajanov. Vypisujú sa projekty pre odborníkov. Jeden z týchto projektov v súčasnosti spracúva PhDr. Iivi Zájedová, Ph.D., Estónka dlhodobo žijúca v Prahe, absolventka Fakulty sociálnych vied UK v Prahe a v súčasnosti na nej prednášajúca, pôvodným povolaním baletka. Prinášame ukážku z jej výskumov.

ÚLOHA KULTÚRNYCH FESTIVALOV ESTÓNCOV V EXILE

Na úvod

Tento článok sa opiera hlavne o interview a rozhovory v rokoch 2007–2012, uskutočňované medzi estónskymi emigrantmi a ich potomkami v diaspórach Estóncov v zahraničí. Sú realizované v estónskych diaspórach, v spolkoch a na festivaloch Estóncov v Nemecku, Švédsku, Veľkej Británii, Kanade a v USA. Cieľom bolo získať prehľad o estónskych kultúrnych akciách a festivaloch konajúcich sa za účelom zachovania estónskej etnickej identity v zahraničí po druhej svetovej vojne. Táto skutočnosť sa stala predmetom záujmu a otázok: Aké hlavné akcie sa v rámci estónskej kultúry konajú v zahraničí a ako sú tam národné tradície zachovávané a predvádzané? Dôležitým prvkom preto bolo čo najskôr zmapovať akcie a festivaly Estóncov žijúcich mimo Estónska. Osoby, ktoré sú v tejto štúdii zahrnuté, pochádzajú z krajanských organizácií alebo z rôznych národných tanečných skupín (33 žien a 21 mužov). Výskum je podporovaný grantom ETF No 9132.

Srdce estónskej kultúry - folklór

Estónsky folklór, ktorý tvorí srdce estónskej kultúry, má veľmi dôležitú úlohu v zachovaní identity tohoto malého národa. Pre Estóncov národné prejavy – ľudové piesne, tance, kroje a festivaly – pochádzajú z doby národného obrodenia a stali sa i politicky korektnou formou. Folklór Estónci pestovali a predvádzali v období sovietskej okupácie (1945-1991) na území Estónska, ale tiež u krajanov v zahraničí ako nástroj na budovanie identity a ako fenomenálnu zbraň. Spev, ľudový tanec, hudba a národné kroje boli tiež používané na priblíženie Estónskej kultúry miestnym obyvateľom, najprv v utečeneckých táboroch v Nemecku a vo Švédsku a neskôr v Anglicku, Austrálii, Kanade, USA a inde.

Pri výskume veľkých kultúrnych festivalov Estóncov v 20. a 21. storočí je dôležité si uvedomiť, že ich národná kultúra sa začala vyvíjať po skončení druhej svetovej vojny oddelene. Táto situácia nastala tým, že (po úteku Estóncov na západ pred sovietskou okupáciou v rokoch 1945-1991) boli estónski občania nedobrovoľne od seba geograficky rozdelení tzv. „železnou oponou". Teraz je politická situácia iná a Estónska republika je samostatná, ale festivaly sa konajú stále starým spôsobom – na domácej pôde Estónskej republiky a v rôznych estónskych komunitách a diaspórach vo svete.

Zmeny v časopriestore kultúrnych festivalov

Tradície a dedičstvo vytvárajú pre každú oslavu a festival jedinečný pocit spolupatričnosti. Avšak oslava a festivaly sú stále nové a každý z nich nesie svoje vlastné časové znaky. Dôležitým faktorom je tiež zmena a pohyb informácií, rozširovanie príležitostí a dostupnosť. Preto je rozmer, význam a zmena v čase a priestore akcií a festivalov dôležitá.

Zmeny a rôzne časové súvislosti javov, akými sú festivaly, je potrebné rozdeliť na päť období. Napriek tomu, že prvé obdobie nie je viazané na popis festivalov krajanských táborov, zohráva práve obdobie v utečeneckých táboroch od roku 1945 svoju svojbytnú kultúrne dôležitú úlohu vo vývoji vo všetkých nasledujúcich obdobiach. Prechodné prvé a druhé obdobie nie je potrebné viazať na určitý rok, pretože tábory fungovali do roku 1950 a migrácia Estóncov pokračovala postupne ďalej a tvorila tak v niektorých miestach väčšie komunity. Pre fixáciu tohto obdobia je použitý rok konca vojny. V podmienkach táborov v Nemecku a vo Švédsku pokračovali Estónci v usporadúvaní kultúrnych akcií a len čo to bolo možné, organizovali veľké festivaly. Napríklad v Nemecku a vo Švédsku uskutočnili v roku 1946 veľké festivaly spoločne s demonštráciami. V ďalších obdobiach môžeme pozorovať v spoločných akciách a festivaloch významné inovácie.

Na začiatku je obsahom festivalov konkrétne spoločné zdieľanie dedičstva, ale neskôr boli významne ovplyvnené pohybom informácií, a to tak vo vnútri spolku, ako aj medzi rôznymi spolkami Estóncov v zahraničí. Na prvom mieste tak figuruje celosvetový festival Estóncov pod názvom ESTO, ktorý zorganizovali emigranti v roku 1972. V roku 1991 po znovuosamostatnení Estónskej republiky bola obnovená komunikácia s vlasťou.

1945–1950 utečenecké tábory v Nemecku a vo Švédsku
1946–1952 festivaly na základe miestnych (lokálnych) diaspór
1953–1971 veľké akcie diaspóry, ktoré sa konali v rámci celého štátu
1972–1990 celosvetové festivaly z diaspór Estóncov celého sveta a medzinárodné akcie
1991– …. znovuzískanie nezávislosti Estónska

Prvou cieľovou skupinou boli Estónci žijúci v Nemecku, ktorých utečenecké tábory boli v povojnovom období prvou zastávkou pre mnohých utečencov od roku 1945 až do roku 1950. Tu pestovanie kultúrnych tradícií vytváralo pozitívne spojenie medzi minulosťou a súčasnosťou, umožňovalo vyrovnávať sa s tragickou skutočnosťou, že sa hľadanie dočasného azylu v exile stalo trvalým stavom, chránilo ľudí od uviaznutia v bezútešných podmienkach utečencov. Ľudový tanec, pieseň neboli len koníčkom, ale bol to priestor, kde sa hovorilo a učilo po estónsky, priestor, ktorý pomáhal ľuďom v ťažkých časoch držať spolu, vo víre zmien definovať samých seba a tiež prostredníctvom tanca a ľudového odevu predstaviť estónsku kultúru miestnym obyvateľom.

Druhou cieľovou skupinou Estóncov sa stalo Švédsko, kde utečenecké tábory existovali kratší čas (pár mesiacov) a Estónci boli na začiatku rozptýlení do menších centier po celom území Švédska. A tak sa zhromažďovali až neskôr – počas desiatich rokov pomaly do väčších miest Švédska, ako sú Göteborg, Lund a Štokholm.

Dimenzie kultúrnych akcií a festivalov

Občania Estónskej republiky, utečenci po II. svetovej vojne, boli zväčša v mladšom a strednom veku, a pred opustením rodnej krajiny boli spojení s budovaním mladého štátu. A preto začal hrať

veľkú úlohu kultúrny obraz Estónska, ktorý si utečenci odniesli so sebou. Preto je potrebné sa aspoň krátko zmieniť o význame a úlohe festivalov v samotnom Estónsku a v krátkosti sa zoznámiť s procesom vývoja festivalov na domácej pôde.

Proces festivalu estónskeho spevu (koná sa pravidelne každý piaty rok od roku 1869 s výnimkou obdobia vojny) je všeobecne známy. To ale neznamená, že bol jediným veľkým festivalom v Estónsku. Obdobie prvého desaťročia 20. storočia bolo začiatkom dnešnej tradície ľudového tanca, keď prvé vystúpenie s národným tancom bolo organizované v roku 1915 pri Tartuskom divadle Vanemuine. Svetový spolok národnej mládeže získaval v Estónsku stále väčšiu popularitu. Boli usporiadané národné slávnosti, oslavovali sa národné kalendárne dni, propagovalo sa nosenie národných krojov a pod. Dôležitým prvkom pritom bola pravidelnosť konania festivalov. V roku 1934 sa napríklad usporiadali Prvé Estónske hry (I Eesti Mängud), ktoré sa stali začiatkom tradície tanečných festivalov rovnako ako bol pre spevácke zbory v roku 1868 Prvý spevácky festival (Üldlaulupidu).

Do tohto vyššie uvedeného celku nepochybne patria aj krajanské veľké festivaly konané v rôznych častiach sveta. Tieto tradície potvrdzujú kontinuitu festivalov, ale čo je hlavné – tiež spoločnú identitu Estóncov doma a mimo domova.

Kultúrne akcie/festivaly môžeme rozdeliť podľa kategórií do troch skupín. Medzi menšie miestne akcie patria Letné tábory pre mládež miestnych (lokálnych) diaspór. V Kanade a vo Švédsku členská organizácia diaspóry dokonca kúpila väčšie územie s jazierkom. Vo Švédsku sa konali tradičné letné dni v lokalite Koitjärv a Metsakodu (dedinské priestory). V Kanade sa konali rovnaké letné dni v Jõekääru, Seedrioru a Kotkajärv, kde sú organizované do dnešných dní rôzne školenia a prípravy na sviatočné vystúpenia a festivaly. To isté môžeme pozorovať tiež v Anglicku a Austrálii.

Z interview vyplynulo, že hlavnou úlohou letných a skautských táborov bola výučba estónčiny a histórie. Ráno sa študovalo, po obede sa učil folklór a účastníci sa venovali iným záľubám. Práve v Kanade, vo Švédsku, v Anglicku a v Austrálii interview ukázalo, že skautské a gaidské tábory sú dodnes veľmi populárne. Zaujímavé je, že vždy na záver letných táborov vystúpi mládež s folklórnym národným tancom. Samozrejme boli organizované vystúpenia tiež v mestách, kde sa nachádzala estónska diaspóra, ale práve v táboroch sa mládež zoznámila a naučila sa základom národného folklóru.

Do ďalšej skupiny patria veľké festivaly diaspór, ktoré sa konali v rámci celého jedného štátu. Skutočnosť, že na západnom pobreží USA sú estónske komunity od seba vo veľkých vzdialenostiach, sa stala nepochybne jedným z faktorov formovania prvých Estónskych dní s názvom LEP, a to už v roku 1953. Tak bola založená tradícia festivalov Estóncov, ktoré rotovali medzi mestami Los Angeles, San Francisco, Seattle a kanadským Vancouverom. To sa stalo jednou z prvých spoločných veľkých akcií Estóncov po opustení utečeneckých táborov v Nemecku. Pred rokom 1953 sa takéto stretnutia a festivaly nekonali. Spolok jednotlivých miest na západnom pobreží pripravoval a zodpovedal za uskutočnenie a hladký priebeh festivalov. Stretnutie krajanov bolo životne dôležité kvôli vnútornému pocitu spolupatričnosti a vzájomnej podpory.

Na inom kontinente, v Austrálii sa prvé Estónske dni konali v austrálskom Sydney v roku 1954. Tie organizoval Zväz estónskych spoločností v Austrálii (AESL). Aj tu videl Výbor Spolku Austrálskych Estóncov potrebu spojiť rozptýlené estónske skupiny na austrálskom kontinente (hlavne v Sydney, Melbourne, Adelaide, ale aj ostrova Tasmánia) a tak posilniť aktivity Estóncov v nadväzovaní kontaktov a v oživení svojej vlastnej kultúrnej tradície. Estónske dni sa konajú pravidelne dodnes vo väčších austrálskych mestách Sydney, Melbourne, Adelaide, a to raz za dva až tri roky. Výnimkou boli len II. Estónske dni, ktoré sa konali hneď po roku v Melbourne (1955).

V roku 1957 boli usporiadané tiež Estónske dni na východnom pobreží Severnej Ameriky, v kanadskom Toronte. Hlavný organizačný Výbor festivalu pripravoval oslavu, ktorá trvala dva a pol roka. Čestným patrónom sa stal dokonca premiér Ontaria Leslie M. Frost a starosta mesta Toronta, Nathan Phillips. Účinkujúcich bolo cca 1300. Usporiadali výstavy, divadelné hry, festival piesní a Estónske hry (vystúpenie ľudových tanečníkov a gymnastov). V rámci festivalových dní sa konal kongres estónskych organizácií, na ktorom sa zúčastnilo 108 organizácií. Prišlo okolo 8000 ľudí z celého kontinentu. Tradícia bola založená aj tu, na tejto časti kontinentu, kde sa nachádzala veľká diaspóra Estóncov tak v USA, ako aj v Kanade. A rovnako ako na západnom pobreží USA a v Austrálii, aj tu sa za dôležité považovalo to, aby sa veľké festivaly konali pravidelne každý tretí alebo štvrtý rok v New Yorku či Toronte. Zaujímavé je, že dátum konania festivalov v rôznych mestách bol pritom medzi krajanskými ústrednými organizáciami dobre skoordinovaný. Najdôležitejším prvkom u všetkých akcií a festivalov boli ale spoločné folklórne vystúpenia.

Iivi Zájedová
Foto archív autorky

(Po)vianočné čítanie zo Slovenska

Vianoce sú len raz do roka, poďme sa teda bez otáľania pozrieť pod stromček, aké knihy nám všetky dobré sily a naši blízki (i možno neznámi ľudia z prostredia knižnej kultúry) ponúkajú ako parádne darčeky.

Ako prvé rozbalíme knihy o Slovensku, stručne povedané obrazové publikácie s – dobre cieleným a hlavne oživujúcim – nábojom poznania a hrdosti. Taká je prvá dvojica z **Vydavateľstva PRÍRODA**. **Pavol Škubla** je podpísaný pod titulom **Krásne Slovensko**. Na jeho stránkach nás úspešne presviedča, že výnimočnosť Slovenska tkvie v tom, že na malom území je uložená bohatá história plná sakrálnych pamiatok, hradov, zámkov a kaštieľov... Dodnes sa však udržiavajú i ľudové tradície a pestrý autentický folklór. Autorská dvojka **Alexander Vojček** a **Drahoslav Machala** ponúka **SLOVENSKO – zaujímavosti – unikáty – rarity**. Autori píšu, že kto chodí po svete s otvorenými očami, má nádej, že uvidí to, čo zostane pred ostatnými navždy skryté. A dodávajú: „Usilovali sme sa vidieť Slovensko s láskou, teda tak, aby sme aj mnohým návštevníkom otvorili oči, aby v našej vlasti uvideli tie najkrajšie zázraky, ktoré sme dostali do daru. Stačí sa dobre dívať a prekvapia vás úžasné technické aj staviteľské pamiatky, ktoré sa nahromadili počas vekov, stačí sa dívať a uvidíte zázraky prírody v horách, pri riekach aj jazerách, stačí sa dívať a uvidíte, čo nám zanechali naši predkovia, aby sme to mohli zveľaďovať a odovzdať potomkom."

Po unikátoch krajiny, umu a rúk prejdeme k iným – takpovediac „nekaždodennostiam", ku dvojke kníh z vydavateľskej produkcie **Matice slovenskej**. Invenčný spisovateľ, skúsený publicista a novinár **Ján Čomaj** tentoraz ponúkol **Neskutočné príbehy.** Ide o sedem beletrizovaných biografických príbehov (či literárnych reportáží) podávajúcich strhujúce sondy do životných osudov výnimočných osobností (prof. F. Šubík alias A. Žarnov – *Katyň ako prekliatie;* A. Hirner – *Kauza Hirner a spol.;* J. Jamnický – *Zahral si vlastnú smrť*; G. Gryzlov – *Tretí list ta vysoko, až nad Vlčí laz;* I. Mistrík – *Let s prestreleným srdcom*; horolezci J. Just a J. Psotka – *Justov splnený sen*) a netradične je „prerozprávaný" aj príbeh tatranskej víchrice. Výnimočné dielo výnimočného autora čítame ľahko na jeden dúšok. Otvára nám dvere do trinástych komnát osobností a udalostí, o ktorých sme si mysleli, že azda všetko vieme! No ani sme netušili, že... Literárny historik **Michal Eliáš** zas vie o mieste, **Kde mŕtvi žijú a nemí hovoria**. Takým čarovným miestom je archív, v ktorom myšlienky osobností po ich smrti ožívajú a ďalej pôsobia. Ba ich ústa, ktoré onemeli v hrobe, znova prehovorili. Publikácia obsahuje nielen časť významných, ba nebojme sa povedať – raritných! dokumentov z bohatých fondov Matice slovenskej, ale ukazuje záslužnú zberateľskú i záchranársku činnosť, ktorú vykonala v prospech kultúry, jej ochrany i dokumentácie. V prvej časti nájdeme dokumenty z účinkovania Matice, portréty významných osobností, ktoré ju formovali, a udalosti dejín. V druhej časti autor predstavil menej známu zložku staršej slovenskej literatúry, ktorá je zastúpená často anonymnou tvorbou. Tu radíme nielen známe, ale aj celkom neznáme osobnosti Slovenska predstavené archívnymi dokumentmi, ich dotyky so svetom a kontakty s osobnosťami iných kultúr. Trošku medu (na oplátky): *Prvé slovenské noviny, Prvá železnica na Slovensku, Turčianske kasíno, Veršovaný opis Cigána, Literárny spor vo veršoch, „Tajné písmo" Martina Kukučína, Slovenský Leonardo da Vinci, Dušan Makovický o Tolstom...* Mňam!

Kým sa budeme hostiť, prepustíme miesto pod stromčekom deťom a prejdeme ku knihám určeným (hlavne, no nielen!) im. Už

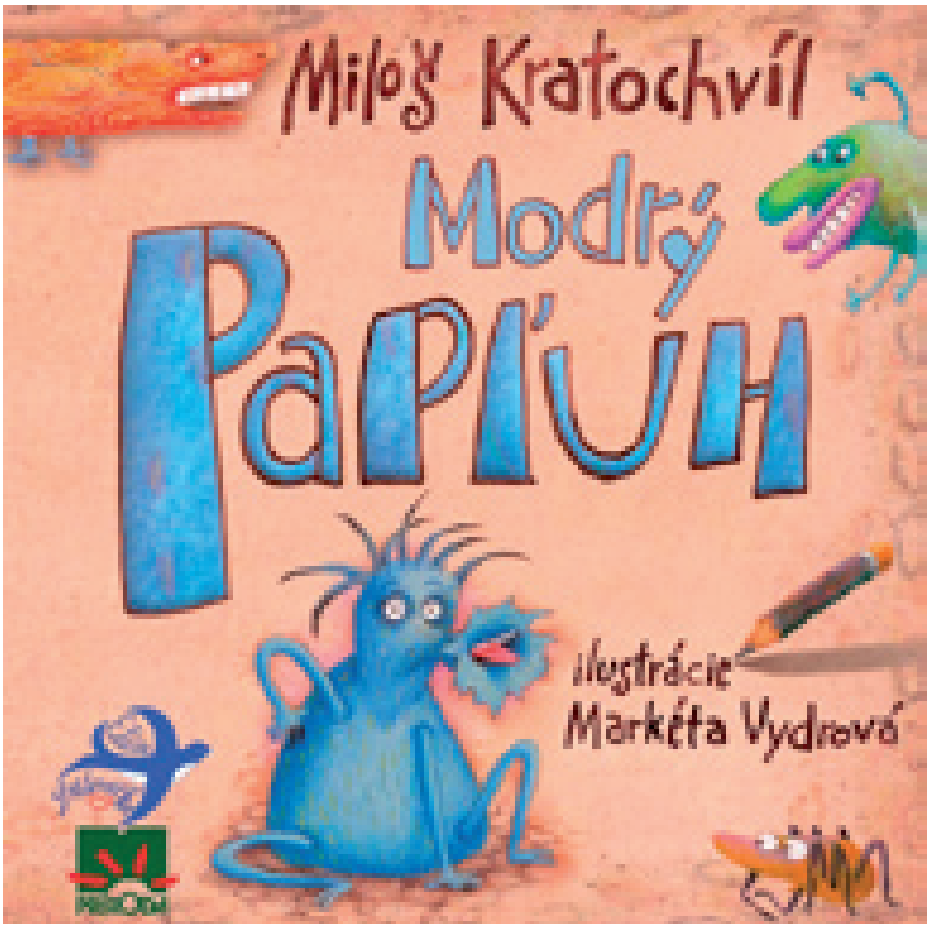

v jednom z predchádzajúcich pohľadov na novinky zo slovenských vydavateľstiev sme reflektovali veľké výročie súvisiace s významnou časťou spoločnej histórie. Mám na mysli 1150. výročie príchodu veľkých solúnskych bratov – Konštantína (Cyrila) a Metoda – na územie vtedajšej Veľkej Moravy, ktoré rezonovalo po celý rok na oboch stranách rieky Moravy. Pravdaže, aj v podobe rôznych knižných titulov: od vedeckých, ale aj umelecko-dokumentárnych až po beletristické. Zvláštne postavenie medzi nimi patrí knihe **Ivy Vranskej Rojkovej** s názvom **Konštantínov sokol (Vydavateľstvo SSS)** s odborným doslovom odborníka na problematiku **ThLIc. A. Škovieru, PhD**. Autorka pútavým spôsobom, vychádzajúc z historických prameňov, často sa na ne vhodným spôsobom odvolávajúc a z viacerých aj citujúc (Životy Konštantína a Metoda, Kyjevské listy, Proglas), vystavala pútavý a miestami až dobrodružný príbeh súčasných detí Táne a Ondra. Súrodencov s bežným radosťami i starosťami, záujmami i nezáujmami detí 21. storočia, ktoré sa vďaka dedovi Konštantínovi (!) obrátia aj smerom do hlbín našej histórie. Dobrý nápad a vhodná realizácia! Zdanlivo z trochu podobného súdka je i kniha z autorskej dielne dlhoročného šéfredakto-

ra časopisu Slniečko **Ondreja Sliackeho Divy Slovenska nielen pre deti (Matica slovenská)**. Podobného napríklad aj vytýčeným cieľom – upútať detskú čitateľskú pozornosť niečím netradičným, zvláštnym a potom ju obrátiť tak, aby s chuťou prijímala poznatky, ktoré obohatia nielen rozum, ale aj cit. A v konečnom (potrebnom) dôsledku vyvolajú vo formujúcom sa človeku a jeho vedomí zdravé vlastenectvo. Kniha je v istom zmysle naozaj vlastivedou, ktorá čitateľa prevedie popri 27 divoch zaujímavým spôsobom literárnej koláže skladajúcej sa z reportáže, rozhovoru, ale i rozprávky a povesti... Hoci aj o Cyrilovi a Metodovi, drotárstve, sitnianskych rytieroch, bryndzových haluškách, dinosauroch u nás, lodnom mlyne a či Jánošíkovi... Mozaikou vždy napísanou a zloženou tak, *„aby inšpirovala deti objavovať ďalšie jedinečnosti krajiny, ktorá je ich osudom."* Bol jeden maliar, ktorý veľmi rád kreslil obrázky pre deti a vkladal ich do kníh určených pre ich rozžiarené oči... Ja viem, znie to ako z Andersena, ale táto veta hovorí o veľkom českom maliarovi a ilustrátorovi **Jaroslavovi Vodrážkovi**, ktorý veľkú časť tvorivého života spojil so Slovenskom a jeho knižnou kultúrou. Ako pracovník Matice v Martine, spolutvorca legendárneho časopisu Slniečko a sám tiež autor hravých textov v azda ešte legendárnejších príbehoch Smelého Zajka (ktorého priviedol na svet s J. C. Hronským). Po dlhšom čase sa medzi deti – a určite aj k ich rodičom, čo si radi spomenú na svoje vlastné detské časy – vracia ďalším vydaním ďalšej svojej zvieracej rozprávky **Macko Mrmláč (Vydavateľstvo SSS)**. Spisovateľ a maliar v jednej osobe hneď v úvode zrozumiteľne vysvetlí, ako si pri listovaní vo svojich náčrtníkoch spomenul na príbehy i stretnutia s lesnými chlpáčmi, ktoré v ňom prebudili rozprávku o Mrmláčovi. Medveďíkovi a potom medveďovi, čo sa raz v lete ocitol v rukách baču zo salaša pod Rovným a už tam ostal robiť valacha. V spoločnosti kamarátov Dunča i barana, pomáhajúc neraz i bačovej žene s ťažkým batohom a neskôr ďalším dedinčanom pri prekonávaní kadejakých životných nástrah. Pútavé a maliara hodné rozprávanie plné pozitívnych životných farieb spestrujúcich opisy krásnej prírody a rýdzeho života je pre deti dobrodružstvom a pre dospelých balzamom na dušu.

Zo „spomalenej" nostalgie rozprávok je prechod do dravej dynamiky dneška ťažký pre skôr narodených. Deti sú (našťastie!) flexibilnejšie. Aj preto určite s chuťou siahnu po príbehoch svojich rovesníkov, „opečiatkovaných" puncom súčasnosti. Napríklad v knihe s expresívnym názvom i šantivým obsahom **Modrý Papľuh (PRÍRODA, preložila Ivona Ďuričová)**. Vtipná a posolstvom hodnotná kniha vychádza – po veľkom úspechu práve v Čechách! – v edícii *Lastovička*, určenej mladším školákom. Škáročkou a očkom: v záhadnej štvrti Potmehúdy objavuje profesor Navrátil neviditeľné pohnevadlá. Možno ich vidieť len cez kúzelné okuliare vo svetle špeciálnej baterky. Sú to nebezpečné bytosti, ktoré nám odrazu skočia za krk, podpichnú nás, a my sa správame inak, ako by sme sa mali. Nie je ľahké vyhnúť sa Rozhádajkom, Žiarlivkám, Fňukadlám alebo Papľuhom. Taký skočil za krk aj Zuzanke a začali sa diať veci nevídané-neslýchané... Podobné ako do knihy **Uľa-Fuľa krotí farby (Vydavateľstvo MS)** vložila **Hana Košková**. Stačí naznačiť, že temperamentná „jedenástka" Uľa-Fuľa nemá rada poriadok a čipky, skôr jej imponujú staré veci a fľaky na tričku jej neprekážajú, lebo najradšej má farby. Mama nemá na jej problémy čas, otec zas stále cestuje. Všetko zachraňuje babka, ktorá má pre vnučku čas a umocňuje ho pochopením. Učí ju krotiť farby a osedlávať svoj talent. Kniha je plná napätia i vľúdneho humoru a (pravdaže!) farbisto vykresľuje problémy dozrievania i núti pozastaviť sa nad zdanlivými maličkosťami... Ideme do (pred)vianočného finále. Vo vzduchu priam cítiť všetky vône – od cukru koláčov a cesnaku v obale kapra až po chémiu prskavky – a atmosféru najkrajších sviatkov roka pripomínajú (ako ináč!) aj pekné knihy. **Stanislav Pospíšil** v jednej tvrdí, že **Vianoce sú celý rok (GEORG)**, pomáhajúc si výdatne krásnymi ilustráciami **Vladimíra Fialu**. Poetický veršovaný príbeh malého Jurka, až po okraj naplnený prirodzenými citmi, vianočným sentimentom, ale aj pohľadmi na zasneženú krajinu a vyzdobenú domácnosť, v ktorom nechýbajú ani anjelici a čerti, sa začína. Vchádza vianočný hosť a s ním aj prvé verše: *„Na oblôčik klope vtáčik: – otvorže mi, Jurko žiačik..."* **Stanka Preclíková Würfl** stojí za ďalšou s veľkým citom vytvorenou knihou s názvom **Moja vianočná knižka**. Píše o „veciach", ktoré k týmto sviatkom neodmysliteľne patria. Medzi stránkami plnými krásnych obrázkov (**od Daniely Ondreičkovej**) priam šuštia príbehy, básničky i pesničky, ktorých hlavnými hrdinami sú deti. Niektoré poslušné, iné menej, ale všetky sa tešia na Vianoce a, samozrejme, na darčeky. Vieme však, že tento čarovný čas je najmä o rozdávaní lásky i spoločne prežitých chvíľach s najbližšími, k čomu nabáda aj táto kniha zapaľujúca iskierky radosti v detských očkách a cit v srdciach. Podobne ako **Básničky do detskej izbičky** (obe knihy **PRÍRODA**) od **Alice Náhlikovej**, určené hlavne pre deti predškolského a mladšieho školského veku. Poeticky rozihrané veršíky *„o múdrom vodníkovi, zajkovej svadbe, básnikovi motýľovi, márnotratnej princeznej, hladnom drakovi, rozospatej veverička"* a mnohé ďalšie aj potešia, aj obohatia. Určite preto, že do knižky je vložená pretekajúca náruč slovnej a vizuálnej fantázie, veľa láskavého citu i radosti, to všetko prisvietené (skoro ako prskavkami!) iskierkami vtipu a humoru.

Milí priatelia, krajania za riekou Moravou! Dovoľte mi byť v posledných riadkoch rubriky osobnejším. Môj autorský literárny rok sa mi podarilo naplniť vydaním trojice kníh tvorivo nadväzujúcich na odkaz P. Dobšinského a ľudových povestí, ktorými som vzdal hold zberateľovi ľudovej slovesnosti a na ich stránkach preniesol múdrosť našich predkov medzi dnešných čitateľov. Ide o knihy **Nebojsa! a iné HOROrozprávky (TRIO Publishing), Najveselšie rozprávky Pavla Dobšinského (GEORG)** a **Povesti o slovenských riekach (Vydavateľstvo MS)**. V prvých dvoch som prerozprával príbehy zozbierané „slovenským Andersenom" a v ďalšej „splavil" naše rieky. Nielen deti čítali rozprávky a povesti vždy a vždy ich čítať budú, lebo ku dňu patrí svetlo a k noci tma. Rozprávkovo povedané – kým svet svetom bude, aby vôbec bol. A prečo rozprávky a povesti práve svojho národa? Aby sme sa poučili a zabavili z toho a na tom, čo nám je vo vlastnej hĺbke najbližšie. Nepodceňujme genetickú pamäť: dokáže (priam rozprávkové) divy i (povesťové) zázraky. A dobre motivovaná posúva vpred. Knihy zbližuje vždy ich téma (veselosť, strach, rieka) a, pravdaže, príjemne strávené chvíle. Sú vlastne ako traja (knižní) králi, ktorí (opäť na Vianoce od východu) prinášajú trojicu darov: poznanie, poučenie a zábavu. V podobe 12 veselých, 13 zimomriavkových a 30 riečnych príbehov... Ba vlastne, také boli – aspoň z môjho pohľadu – všetky knihy, ktoré som vám predstavil v tejto rubrike počas roku 2013.

Priatelia dobrej literatúry a pekných i múdrych kníh (nielen zo Slovenska), prajem vám všetkým príjemné prežitie vianočných sviatkov v spoločnosti najbližších (a teda aj kníh) a v celom roku 2014 všetko dobré z najlepšieho! Teším sa, pravdaže!, na stretnutia pri tejto rubrike aj v budúcom roku a verím aj v stretnutia osobné. Dajme tomu počas nejakej besedy...

Ozaj, začali sme darčekmi, darčekmi aj skončíme. Do redakcie LISTOV som doručil dve z predstavovaných kníh, určite nájde spôsob, akým ju „posunie" do rúk dvojici čitateľov...

Dočítania!

Igor Válek,
kultúrny publicista a spisovateľ

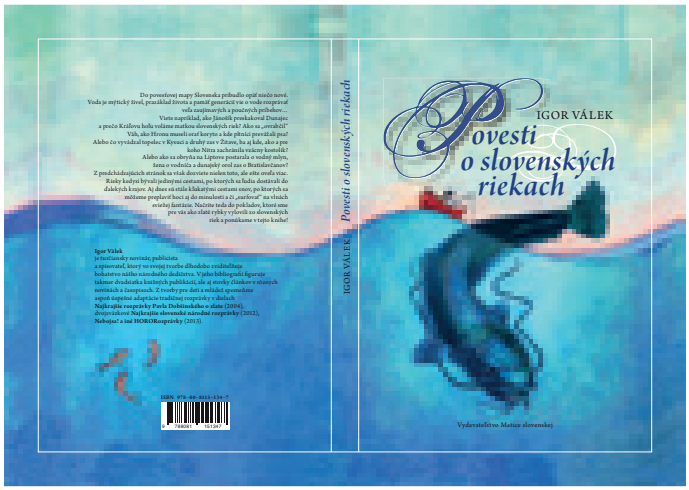

Z Irkutsta do Vladivostoku

alebo cesta zo Sibíri na Ďaleký východ

Časť 2.

Vladivostok, město, kde koleje končí v moři

Na cestě do Vladivostoku (hlavní město Primorského kraje) si stále více uvědomuji, jak jsem daleko od domova. Více než 11 000 km a plus 10 hodin mě dělí od mého rodného města… Čím víc se přibližujeme, tím častěji se kolem nás opět objevují hory, a zároveň i zamrzlá vodní plocha, Japonské moře. Na Vladivostocké vlakové nádraží přijíždíme v 7:30. Slunce pomalu vychází, nad kopci se objevuje růžovočervená záře. Krása nesmírná. Ani není zima, den před příjezdem údajně pršelo. Cože? V únoru, v Rusku, déšť? Jsem jak v Jiříkově vidění. Je teplo a jsem opravdu na konci eurasijského kontinentu, kde koleje mizí v moři, vlaky zde svou jízdu končí. Neuvěřitelné, dalo by se říci.

Pokud jsem si chvílemi nepřipadala v Chabarovsku jako v Rusku, tak o Vladivostoku to mohu říct tím spíš. Vladivostok je vystavěný na poloostrově Muravjova-Amurského s četnými zálivy a přístavy. Největší záliv je záliv Zlatý roh (největší v Japonském moři). Jeden z důležitých přístavů, naplněný vojenskými a nákladními loděmi, je v samotném centru města právě v tomto zálivu. Další významná „buchta“ (ruský název pro záliv) Japonského moře je tzv. Východní Bospor, přes který vede nejdelší závěsný most na světě spojující Vladivostok s Ruským ostrovem. Most měří téměř 2 km a byl dostavěn teprve předloni, v červenci 2012. Nejhezčí výhled na město i na přilehlé ostrovy Primorského kraje je rozhodně z mnoha kopců sopečného původu roztroušených kolem centra města. Na jednom z nich je vybudována vyhlídka, na kterou byly před pár lety instalovány sochy Cyrila a Metoděje. Jsou takovým symbolem toho, že i do takového dalekého města jako je Vladivostok, se dostala křesťanská víra. Do města, jež je na pobřeží světového oceánu, které tvoří hranici s šintoisticko-buddhistickým Japonskem, a na západě hraničí s buddhistickou Čínou.

Možná, že voda je důvodem, proč mne Vladivostok tak ohromil. Nekonečnost a dálava vodní plochy ve mně vyvolává jakousi svobodu, klid, bezpečí. Jako by byl navštívený maják jakási podpora. Užíváme si volnosti, jak se patří. Musíme využít toho, že nemusíme bydlet na naší irkutské koleji, do které se od 00:00 do 06:00 dovnitř prostě nedostanete. Celková atmosféra města je také naprosto jiná, budovy taktéž, doprava, jídlo (lepší sushi jsem od té doby nejedla), lidé. Je zvláštní, jak lehké zimní bundičky nosí, ženu v kožichu a poctivých „untách“ zde nepotkáte. Lidé se také více usmívají. Přeci jen na ně má vliv mírnější klima a okolní země (nehledě na finanční úroveň). Zkrátka vše je zde tak jiné. Podivuhodně západní. Blízké Japonsko a otevřené vodní trasy do světa – pro tuto oblast je to rozhodně cesta k úspěchu.

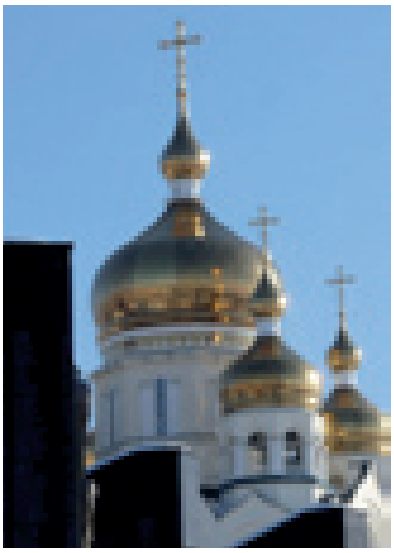

Vladivostok byl vždy centrem Dálného východu. Je jedním z nejdůležitějších nákladních světových přístavů. Je zde Vojenská námořní akademie. Kdysi do místního námořnictva, které bylo cvičeno na Ruském ostrově, byli vysíláni mladí Rusové na vojnu. Dodnes jsou zde vychovávány budoucí vojenské námořní jednotky. Zážitky z vojenské služby ve Vladivostoku krásně popisuje současný ruský dramatik Jevgenij Griškovec ve své hře Jak jsem snědl psa (Как я съел собаку). Vřele doporučuji! Vladivostok je také politické, ekonomické a kulturní centrum Primorského kraje. V září 2012 se na již zmiňovaném Ruském ostrově konal summit Asijsko-Tichomořské ekonomické spolupráce (APEC). Proto tam byly vystavěny zbrusu nové objekty, administrativní budovy, konferenční sály. Dnes jsou využívány jako budovy Univerzity. Je až obdivuhodné, jak se Vladivostok rozrůstá, modernizuje. Tepe novým mladistvým životem. Jedním z důvodů může být i fakt, že do roku 1922 byl Vladivostok znepřístupněn cizincům. Teď však cítí silnou příležitost využít svůj potenciál, který bezpochyby město má.

Po čtyřech dnech přeplněných zážitky a krásnými panoramaty uchovanými v mé hlavě i fotoaparátu se musíme rozloučit s (opět) jiným světem. Chci se sem vrátit. Vladivostok je krásný, ale pobřeží Primorského kraje je údajně ještě hezčí. Tak snad se mi podaří procestovat tuto přitažlivou oblast. A pak bych třeba mohla letět na Sachalin? Teď ale musíme jet zpět, do nitra Sibiře. Do Irkutska. Proto nasedáme do vlaku a čeká nás opět 3,5 dne cesty. Připravujeme si tradiční český smažený sýr, kupujeme Kapitánský rum (vladivostocká verze Kapitána Morgana) a vyrážíme v nočních hodinách.

Vladivostok, 8. ledna 2013. Fouká. Sněží. Těším se na irkutské slunce, ale bude se mi stýskat po okouzlujícím městě na konci světa.

Text a foto Zuzana Zahrádková

Stopy na hrebeni

Človek, ktorý chodí do kopcov, zažíva iný pohľad na život (P. Barabáš).

Hranice ľudských výkonov sa neustále posúvajú. Špičkový výkon zo včerajška dnes už neplatí, je prekonaný iným. Denne sme toho svedkami. V športe, v technológiách... Nad výkonmi prežívame obdiv, žasneme, trpneme a tešíme sa spolu s aktérmi. Ja som naposledy zažila pocity úžasu, trpnutia a mrazenia na koži pri sledovaní záverečného filmu zo série ***Príbehy tatranských štítov: Stopy na hrebeni****, ktorý vysielala RTVS 6. januára tohto roku.*

Režisér Pavol Barabáš nakrútil film o zimnom prechode 80-kilometrového hrebeňa Západných, Vysokých a Belianskych Tatier. Na súvislom hrebeni je viac než 130 vrcholov, veží a štítov. Prechod uskutočnili vlani v zime dvaja skromní, sympatickí, fyzickými i psychickými schopnosťami disponujúci „chalani" počas pätnástich dní.

Michal Sabovčík a Adam Kadlečík prešli ako prvé družstvo zimný hrebeň Tatier bez pomoci a vynášok či zliezania do dolín. Krok za krokom, štít za štítom sleduje divák postup dvoch húževnatých chlapcov od Západných Tatier smerom na východ. Kôprovský štít... Žabí kôň... Ostrý ako britva, pokrytý snehom a ľadom. Fascinujúci z pohľadu kamery zhora, ale sedieť na ňom a liezť? Film ponúka nielen strhujúci dej, ale je popretkávaný aj úvahami tvorcov, ako napríklad: „Človek je schopný žiť v podmienkach, ktoré sú pre civilizovaného človeka šialené. Zdedil schopnosť skákať po skalách, liezť, neuvedomujúc si, že tieto vlastnosti v ňom zotrvávajú aj po tisícročiach." Vsuvkami, nakrútenými ex-post, Adam a Michal komentujú svoj pobyt na vrcholoch. Aj špecifiká lezenia vo dvojici alebo sólo. Z ich rozprávania vychádza, že ak je dvojica zohraná a je medzi ňou dôvera, lezie sa lepšie vo dvojke. „Nie je jedno, či ideš prvý alebo druhý. Prvý z dvojice vidí terén, do akého idete, ten druhý musí vyčkať."

Pavol Barabáš vkladá vsuvky svoje: „Ak lezieš sám, osud máš vo svojich rukách. Strach máš iba o seba, nie o parťáka. Psychická záťaž je väčšia pri výkone v družstve."

V noci sa prebúdzali a zahrievali sa varičom. Vstali trebárs o pol tretej a uvarili si na variči čaj, aby do žalúdka dostali niečo teplé. Víchor im strhol stan. Po niekoľkých dňoch mali ponožky aj topánky mokré a zmrznuté na kosť. Nezostávalo nič iné, než si ich natiahnuť na nohy také, aké boli. Trvalo štyri hodiny, než to rozchodili. Dostavovali sa aj krízy. V takých chvíľach si povedali z očí do očí, ako im je. Neskrývali svoje rozpoloženie, netvárili sa, že sa nič nedeje. Stále si ale vedeli nájsť dôvod, prečo neskončiť. Pavol Barabáš: „Pobyt vo vysokohorskom prostredí je utrpením tak 3-4 dni, kým si človek zvykne. Potom sa človek blíži zvieraciemu prístupu. Postaví sa na šuter a vie, kedy sa pohne."

Široká veža... Ľadový štít... Na Ľadovom štíte bol nafúkaný sneh. („Nikdy nevieš, či sa sneh na platni s tebou neodtrhne.") Adamovi sa ulomil kus mačky. Zle dostúpil, neustál to, zobralo ho to hlavou dolu. Našťastie ho zachytilo lano od Michala. Ale to ešte nebolo všetko. Michala takmer strhla lavína. Na hrebeni Belianskych Tatier, už vo finiši, sa prihnala víchrica, ktorá dosahovala až 240 km za hodinu. Od Kopského sedla cez Ždiarsku vidlu, Havran, Muráň ich parádne prefúkalo – až napokon dorazili zmrznutí do horárne v Tatranskej Javorine.

V minulosti sa zimný prechod hrebeňom Tatier podaril v r. 1979 ako jedinému sólo-lezcovi Pavlovi Pochylému. Vo filme zazrieme v krátkych sekvenciách aj tohto fenomenálneho horolezca, ktorý s tuctovou výbavou vykonal v tých časoch nemysliteľné. „Musel to byť veľmi silný muž," hovoria Michal a Adam. 34 rokov po Pavlovi Pochylom sa to podarilo im.

Ľutujem iba, že som nevidela začiatok filmu. Rada by som sa bola dozvedela viac, kto sú oní „chalani". Súdiac podľa jadrnej slovenčiny pochádzajú azda niekde zo stredného Slovenska. No nevadí. K filmu z K2 studia sa v budúcnosti isto-iste ešte vrátim. Čo takto pozvať protagonistov filmu na projekciu do Prahy?

Jarmila Wankeová
Foto Michal Sabovčík

Stopy na hrebeni
Scenár a réžia: Pavol Barabáš
Produkcia: K2 studio s.r.o.
Kamera: Pavol Barabáš, Michal Sabovčík, Adam Kadlečík
Hudba: Pavol Barabáš
Hrajú: Michal Sabovčík, Adam Kadlečík, Ivan Lehotský, František Kele, Ivan Kulvánek, Matouš Melich

Sedací souprava z eko-kůže

Reklamace, reklamace, reklamace…

Tak jako bylo 19. století stoletím páry, tak je jednadvacáté století, zdá se, stoletím reklamací. Zákon na ochranu spotřebitele je vypracováván a neustále novelizován. Existuje spousta občanských sdružení a institucí hájících zájmy spotřebitelů, vynakládají se docela slušné sumičky (i ze státního rozpočtu) na různé testy kvality zboží, probíhá řada kontrol mapujících dodržování prodeje atd. To, aby zákazník za dvacet korun dostal mléko, hodné toho názvu, dneska hlídá bujný systém státních kontrol. Přesto je soudní aparát zavalen žalobami. Hordy právníků se za drahé peníze nebohých zákazníků učeně přou, jestli je reklamace oprávněná, hádají se o slovíčka a bloumají třeba nad významem slova „neprodleně“, anebo nad tím, zda je džem marmeláda. Proč? Jenom proto, že za „obchodníky“ se převlékli podvodníci. Dobře vědí, že když budou postupovat šikovně, nemůže se jim prakticky nic stát.

Vinit z toho jen díry v zákonech nestačí. Jakýkoliv i dobře míněný systém ztroskotá na nedostatku poctivosti a slušnosti… Fuj! Kšc! Nech toho, Štancle! Co tě to napadá, takhle psát do časopisu!!!

Omlouvám se, už zase zavádím řeč jinam a nedržím se věcného výkladu problematiky.

Střih-nůžky

Manželé Královi z Brna si zařizovali byt. Navštívili prodejnu Jeník nábytek s.r.o., kde měli v nabídce široký sortiment zboží. Královým padla do oka pěkná červená sedací souprava potažená eko-kůží. Líbila se jim. Nebyla příliš rozměrná a díky tomu se do jejich malého bytu bez problému vešla. Navíc zjistili, že se jedná o poslední kus ve slevě. Neváhali a sedačku za dvacet tisíc koupili.

Sledování televize z nové sedací soupravy se stalo lahůdkou večera. Zdálo se jim, že udělali výborný obchod, také proto pan Král splácel dva tisíce měsíčně své tchýni s blaženým úsměvem.

Střih-nůžky

Nábytková idylka dostala první trhlinu po roce užívání. A to jak obrazně, tak doslovně. Na několika místech se uvolnily švy. Otvory se postupně zvětšovaly, navíc jich přibývalo. Večerní sledování televize přestalo mít ten šmak, co předtím. Královi přemítali, co budou s tím kusem potrhaného nábytku dělat. Pan Král si začal pohrávat s myšlenkou, že uplatní reklamaci. Ale moc se mu do toho nechtělo; víte, jak to chodí. Děsila ho představa, že bude vypadat jako ti potížisté, co se hádají u přepážky, zbrunátnělí vyřvávají na prodejnu, až se všichni otáčí. Pan Král byl introvert a tato představa ho znepokojovala. Nakonec stačilo, aby se podíval na potrhaný potah sedačky, a rozhodl se k činu. Vyrazil do reklamačního oddělení.

Střih-nůžky

Výsledek návštěvy? Pan Král obdržel doporučený dopis z firmy Jeník nábytek s.r.o., ve kterém stálo, že reklamace byla zamítnuta z důvodu, že vady na nábytku byly způsobeny nesprávnou manipulací. Manželé Královi s tímto názorem nesouhlasili. Nebyli si vědomi, že by krom řádného sezení jakýmkoli způsobem jinak zatěžovali potah. Ale aby nezůstalo jenom u jejich tvrzení, obrátili se na znalce v oboru textilií. Pro případný soudní spor má slovo odborníka jinou váhu než tvrzení samotného spotřebitele. A co zjistil znalec?

Módní hit - prázdný byt!

Při rozboru vady, kterou pan Král u firmy Jeník nábytek s.r.o. reklamoval, znalec zjistil, že se jedná o poškození potahového materiálu, který je tvořen takzvanou eko-kůží. Tato kůže je hitem poslední doby. Ovšem pozor! S kůží jako přírodním materiálem nemá mnoho společného, je to čistě syntetický materiál a taky se tak chová. A jak se chová? Potah má dvě vrstvy. Podklad tvořený pleteninou má horní vrstvu. Tato se v důsledku poškození prošitím při užívání protrhla. V tomto případě nepomůže potažení novou eko kůží, protože se bude chovat stejně jako ta, která již byla použita. Bludný kruh?

Odbočka – značka

Zaspekulujme si! Jestliže výrobci vědí, že tento technologický postup výroby potahu a následně jeho zpracování je takové povahy a vydrží jen několik málo let, vědomě šálí zákazníka. Po dvou letech už záruku uplatnit nemůžeme a prodejce je z toho venku. Anebo je to jenom neznalost problematiky a fušeřina? V obou případech je to podvod. Jak ho prokážeme? Pozveme si znalce, který prokáže vadu výrobku. Myslíte si, že se obchodník chytne za hlavu a uzná svoji odpovědnost? Možná by pomohlo vystavovat prodejce zmetků či nekvalitních výrobků v klecích, jak tomu bylo ve středověku. Ale pojďme raději pryč od této primitivní barbarské metody a věnujme se civilizovanému, korektnímu a marnému boji rodiny Králů s firmou Jeník nábytek s.r.o.

Má znalecký posudek vyšší cenu než pavlačový klep?

Pro moderní, dravé a dynamicky se rozvíjející firmy bývá nějaký znalecký posudek jenom cár papíru. Vždy se najdou znalci, kteří jsou motivováni dojít k jinému hodnocení vad vyskytnuvších se na reklamovaném zboží, než k jakému třeba dospěje nezávislý a objektivní odborník. A tak pan Král vyloudil od zaměstnance firmy Jeník nábytek s.r.o. místo omluvy a uznání reklamace pouze pobavený úšklebek. Když se do věci vložila nejmenovaná česká televize, manager prodeje trochu změnil rétoriku a jako důvod neuznání reklamace uvedl, že závada vznikla dříve, než ji pan Král prodejci nahlásil. Jako kdyby mohla vzniknout až po nahlášení. Tím pádem prý došlo ke zhodnocení výrobku a to bylo důvodem neuznání reklamace. Tak, nyní vám nechám trochu prostoru, abyste se mohli v klidu zasmát…

Vlado Štancel
Kresba Zuzana Štancelová

Premiéra v ČR 13. marca 2014

Do kín sa chystá časozberný dokument VŠETKY MOJE DETI z najchudobnejších východoslovenských rómskych osád. Pre českých divákov je zaujímavý aj tým, že práve odtiaľto boli koncom šesťdesiatych rokov Rómovia hromadne odsunutí do Čiech.

Ústrednou postavou dokumentárneho filmu, ktorý získal nomináciu na cenu East Silver Eye a od 13. marca 2014 vstupuje do českej kinodistribúcie, je charizmatický katolícky farár Marián Kuffa.

Urastený muž stelesňuje archetyp tradičného slovenského hrdinu: je to „Juro Jánošík v reverende".

Vo filme ho však divák uvidí skôr v zašpinených montérkach. Sleduje jeho misiu do žalostného prostredia biedy a beznádeje v zabudnutých osadách Huncovce a Veľká Lomnica. Kuffa sa snaží pomôcť najchudobnejším Rómom a miesto chatrčí plných potkanov ponúknuť rodinám s deťmi dôstojné bývanie. Prostredníctvom svojpomocnej stavby jednoduchých domčekov ale usiluje hlavne o zmenu sociálnych vzťahov a myslenia vnútri osád. Chce, aby „jeho deti" objavili svoje schopnosti. Naučili sa nezávidieť si a pracovať jeden pre druhého. Miesto kázania sa snaží strhnúť Rómov vlastným príkladom a ľudským záujmom. Pomáhajú mu bývalí kriminálnici a alkoholici z komunity, ktorú pred 25 rokmi založil na fare pod Tatrami v obci Žakovce.

Režiséra Ladislava Kaboša spája s ústredným hrdinom dlhoročný vzťah. Jeho aktivity dokumentuje už pätnásť rokov. Preto sa nesnaží za každú cenu vyťažiť z rómskej tematiky niečo dynamického a exotického. „Rómsky problém" spočíva skôr v nehybnosti situácie, kedy sa nedá uniknúť z osídiel predurčenosti, predsudkov a obojstrannej nedôvery. Práve tento kruh sa Marián Kuffa snaží prelomiť.

http://youtu.be/MiVICAoDDLw www.vsetkymojedeti.eu

IBA NADŠENIE ROBÍ Z PRÁCE TVORBU

Svet, najmä ten ľudský svet, je mimoriadne pestrý. Zvláštne sme si zvykli riadiť sa niekým vymyslenými pravidlami. A tak vznikajú stupnice krásy, redukcie nadváhy, výpočty napísaných kníh a namaľovaných obrazov, množstvá vydaných CD a vypredaných predstavení. Na tomto základe vznikajú legendy. Človek je „uchránený" používať vlastný názor, iba preberá.

Pravidlá kvantity však nezohľadňujú kvality. Chýba im hĺbka poznania. Stačí im plytkosť povrchnej informácie.

Dňa 7. januára 2014 odovzdával prezident Slovenskej republiky na Bratislavskom hrade najvyššie štátne vyznamenania. Medzi ocenenými sa zaskveli dve mená. Osobnosti našej i svetovej kultúry. Umelci, ktorí vytvorili dielo základov dnešnej kultúry pre budúce generácie. Ktorí vďaka nadšeniu a originálnej kreativite, trpezlivosťou a poznaním cesty k hodnote zaradili slovenské umenie o mnoho schodíkov vyššie. V nedefinovateľnej ceste vývoja, úspechov a nadčasovosti. Rudolf Krivoš a Martin Činovský sú nositeľmi Pribinovho kríža I. triedy.

Rudolf Krivoš, akad. mal. a nositeľ Identifikačného kódu Slovenska, vytvoril mocné, filozofické posolstvo, čerpajúce z ľudovosti a moderných výrazových prostriedkov. Život sa začína a končí v zemi. Jej hnedá farba charakterizuje všetky ľudské ľúbosti i príkoria. Umelec ju neopakovateľne vtesnal do každej obrazovej legendy. Čerstvý osemdesiatnik, jeden z dvoch posledných žijúcich členov najznámejšej tvorivej skupiny Mikuláša Galandu, vytvoril stovky obrazov, kresieb a ilustrácií.

Martin Činovský akad. mal., ArtD, je vysokoškolským docentom a nositeľom Identifikačného kódu Slovenska. Všestranná osobnosť umenia a pedagogického talentu. Na svetovej úrovni spoluvytváral československé poštové známky. Na Slovensku vďačíme práve jemu, že založil oddelenie známkovej tvorby a osobne budoval cestu slovenskej poštovej známke ako cenine, a originálnemu umeleckému dielu, ktoré boduje najvyššími oceneniami na svetových súťažiach. Od začiatku vyučovania na vysokej škole patril a dodnes patrí k najobľúbenejším pedagógom. Citlivým prístupom k osobnosti poslucháča a múdrosťou. Perfektným poznaním a schopnosťou odovzdať študentom nielen škálu technologických postupov, ale predovšetkým tajomstvo vzniku dobrého umeleckého diela.

Osobnosť tvorcu charakterizuje náročná, dlhá a trpezlivá cesta k výsledku. Ten však v jeho ponímaní nejestvuje. Každý úspech je výzvou k dosiahnutiu ďalšieho, každý neúspech ešte výzvou väčšou. Objav ich umeleckej originality je vlastne potvrdením toho, čo sme predpokladali už dávno.

Ľuboslav Moza
Foto autor

Roman Petrenko

režisér, kliďas

S panem režisérem Romanem Petrenkem jsem se sešla ve studiu na Barrandově v pauze mezi zkouškami na poslední vysílání pořadu StarDance v roce 2013.

Studoval jste na pražské FAMU, obor režie. Končil jste v roce 1990, a tedy jste v Praze zažil „sametovou revoluci". Jak na to období vzpomínáte?

Predstavte si, že už v prvých dňoch revolúcie som si povedal, že to je koniec Československa. Mám na to aj svedkov, spolužiakov z vojenskej prípravy, trebárs Mateja Formana. Nepovažujem sa za politicky znalého človeka a politiku sledujem ako každý iný obyčajný občan. Niečo mi vtedy nahováralo, že k tomu čoskoro dôjde. Možno mi pomohlo moje cestovanie domov zo školy a druhá strana môjho života slovenského študenta v Čechách. Cítil som nejaké rozpory, niečo, čo sa nedalo presne definovať. Keďže som pravidelne jazdil cez hranicu – a ja som takto jazdil už od strednej školy, študoval som Strednú priemyselnú školu filmovú v Čimeliciach – bol som o rozdelení naprosto presvedčený. Hovoril som kamarátom, že sa zmení systém a skončí existencia Československa. A to napriek tomu, že som v istom zmysle federalista. Študoval som dve školy v Čechách, žijem na Slovensku, kde mám daňový domicil a prácu mi ponúkajú v oboch štátoch.

Potom skutočne nastalo niekoľko zlomových politických krokov, napríklad aj prezident Havel sa voči Slovensku nezachoval vôbec ideálne, a bolo rozhodnuté.

Teraz, keď sa my tu rozprávame pred Vianocami 2013, už vo svojom okolí nepoznám človeka, ani tu v Prahe, ani na Slovensku, ktorý by ľutoval. Táto téma už nikoho veru nezaujíma a môžeme za tým urobiť bodku.

Po absolutoriu jste se vrátil na Slovensko a zpočátku jste pracoval v dramatické tvorbě. Natočil jste několik televizních inscenací. Ale potom se z vás stal režisér zábavných pořadů. Režíroval jste několik ročníků Bratislavské lyry. Jak byste sám sebe charakterizoval? Jaké vlastnosti a dovednosti musí mít režisér přímých přenosů a velkých show?

Pevné nervy. Moja žena hovorí, že som „muž bez nervov". Mňa vytočiť či nahnevať je pomerne zložité. Muselo by sa udiať niekoľko fatálnych vecí, aby som trebárs začal kričať. To by musela nastať taká katastrofa, ako keby sa nám napríklad v priebehu priameho prenosu začal na hlavu rútiť ateliér.

Priamy prenos nás nikto na FAMU neučil, to sa ani v škole nedá. Ak sa chcete dostať k réžii priameho prenosu, musí sa stať niekoľko zvláštnych okolností. Žiadny producent totiž nedá šancu začínajúcemu nováčikovi, ani u nás, ani vo svete. Naozaj mi pomohla náhoda. Začiatok deväťdesiatych rokov bol výnimočný, kedy jedna z podmienok práce v televízii na Slovensku bola predloženie lustračného osvedčenia. Takto som nastúpil, s diplomom, lustračným osvedčením a s elánom. Niektorí z mojich kolegov lustračné osvedčenie nikdy neodovzdali a tým pádom im bolo doporučené, aby túto prácu nevykonávali. V časoch môjho začiatku sa strašne vyčistila scéna a príležitosti tu boli. Potom už stačilo to nepokaziť.

Jak jste se dostal k pořadu StarDance?

V roku 2005 som v Českej televízii režíroval pomerne úspešnú zábavnú reláciu „Udělám cokoliv" s Tomášom Matonohom a vedenie mi vtedy ponúklo pozrieť sa na StarDance na DVD v originálnej variante z BBC. Bolo to po prvý raz, kedy som o tomto programe počul. Vtedy sa iba uvažovalo, že by sa to malo robiť. Bol

som úplne nadšený. Podotýkam, že som mizerný tanečník a tanec nevyhľadávam. Veril som, že keď sa takýto program urobí zaujímavo, bude sa páčiť širokému spektru divákov, od malých detí po seniorov. A moje slová sa vyplnili, pretože hneď prvé vydanie z roku 2006 sledovalo až 1 940 000 divákov, čo bola hranica, ktorú po vstupe súkromných televízií na trh dovtedy žiadny zábavný program nedosiahol. A potom diváci len pribúdali. Mám taký pocit, že sa StarDance stal takou súčasťou českých domácností.

StarDance je českou verzí původně anglické televizní soutěže Strictly Come Dancing. Čím je to pro české tvůrce svazující a v čem naopak máte třeba vy volnou ruku?

Okolo tohoto programu sa nakopilo veľa chimér. Sú takí ľudia, čo hovoria: „Čo ty tam vlastne robíš? Veď ste to kúpili a poslali ti to hotové.“ Keď sa zakúpi licencia, dostanete takú „Bibliu“, prospekt. V podstate ide o ukážkový materiál. Môžete sa pozrieť, ako to robila televízia pred vami. Dodržiava sa osem tanečných párov a dvojica moderátorov. Napríklad oni snímali na osem kamier a dĺžka programu bola šesťdesiat minút. My tu nemusíme zamestnať ten istý počet ľudí v štábe, ani použiť totožný počet kamier a náš rozpočet môže byť aj vyšší ako v BBC, ak chceme. Takže nakoniec všetko to, čo v Českej televízii vidíte, je výsledok spoločných úvah režiséra a jeho spolupracovníkov. My sme točili na pätnásť kamier a dĺžka StarDance je osemdesiatpäť minút. A ďalej si vymýšľate, odkiaľ budete snímať, ako budete pracovať so svetlami, aká bude grafika napríklad.

Jaká je režijní práce například s moderátory?

Počas vysielania ich inštruujem o čase. Ten beží a my sme v priamom prenose. Ďalej ich vediem dopredu, upozorňujem ich, ktorý krok bude nasledovať. Ale o ich nápadoch diskutujeme aj v priebehu príprav a skúšok. Oni obidvaja, Marek aj Terezka, prichádzajú s narážkami na porotu, hostí aj muzikantov. Práve teraz sa budeme radiť, pretože na finále očakávame aj prítomnosť generálneho riaditeľa a chceme sa na to pripraviť a dohovoriť. Režisér musí vyhodnotiť, či ten nápad je nosný, či bude zaujímavý, aby nebol vtipný len pre nás, spolupracovníkov. A to už je aj práca naviac, režijnodramaturgická.

Jak se před těmi roky moderátoři vybírali? Byla to snadná práce?

Bola to jednoduchá a prirodzená voľba. V anglickej verzii rolu Marka Ebena zastával veľký fešák, intelektuál. Bruce Forsyth mi nášho Marka veľmi pripomínal, tak svojou povahou, ako aj akýmsi fluidom, ktorým tak očarovával publikum. Jeho partnerkou bola atraktívna blondína Tess Daly, ktorá to všetko popri ňom skrášľovala. A my sme vtedy našli skutočne atraktívnu Terezu Kostkovú, ktorá vzadu kládla otázky párom, posúvala dej a vyzývala divákov, aby hlasovali. Zdanlivo jednoduchá úloha. Ale keď si predstavíte, že sa deje to isté stále dokola, musíte to niečím ozvláštňovať. A to sa Terezka počas tejto práce veľmi dobre naučila. Považujem obidvoch za piliere tohoto programu.

Co máte na téhle práci nejraději?

Pochádzam z režisérskej rodiny. A už ako malý sedem-osemročný chlapec som bol doslova nútený ísť každú voľnú chvíľu s otcom do televízie. Jednoducho mama povedala, aby som išiel, lebo chcela mať kľud alebo upratovať. Takto som netradične trávil soboty a nedele s otcom, ktorý okrem iného niekedy robil prenosy zábavných programov, napríklad vtedy veľmi populárny „Vtipnejší vyhráva“, alebo „Súboj medzi mestami“. Posadil ma vedľa seba v prenosovom voze. Počas jeho práce som jedol jednu tatranku za druhou a pozeral som sa, ako otec vykrikoval a všetkých organizoval. Niekedy okolo mojich dvanástich rokov sa mi to začalo páčiť. Hovoril som si, toto povolanie nie je zlé. Keď môj otec niekam prišiel, všetky herečky, moderátori ho objímali, počúvali ho, a všetci ho mali radi, aspoň to tak vyzeralo. Tak som si povedal, že aj ja by som chcel byť režisér.

Podľa môjho želania som si aj adekvátne vyberal školy a postupoval. Až som sa jedného dňa sám stal režisérom. Môžem povedať, že tá profesia ma stále veľmi baví. Nezáleží priveľmi, či robím StarDance, Športovca roka, alebo nové české filmové ceny, ktoré sa budú točiť teraz vo februári. Hlavne mi ide o to, aby ten prenos bol zaujímavý a dopadol dobre. Ďalej mám na výber tému. To znamená, že sú zábavné programy, ktoré sa mi nezdajú zaujímavé a nikdy ich robiť nebudem. Keď už mám také zadanie, ako je StarDance, potom sa snažím urobiť všetko, aby to bolo čo najlepšie.

Konkrétne na StarDance mám najradšej ten štáb, ktorý tu so mnou robí už šiesty rok. Mám rád moderátorov, atmosféru a tú pompéznosť. Za ten čas, ktorý ubehol od školy, som odrežíroval stovky programov, ale StarDance svojou popularitou patrí medzi najpopulárnejšie v dejinách Českej a Slovenskej republiky. Keď idem s manželkou do spoločnosti a tam sa ma pýtajú, čo robím, odpovedám, že režírujem StarDance a zatiaľ sa mi ešte nestalo, že by to niekto nepoznal, alebo že by sa mu to nepáčilo. To patrí k výhodám tejto mojej práce.

Zajímalo by mne, zda nechystáte nějaký nový zábavný pořad, který by třeba zaplnil nějakou pomyslnou mezeru v programu televize?

Áno, prípravy na nový program sú už v plnom prúde. Máme hotovú dekoráciu, máme už aj natočené niektoré príspevky. Ide o najnáročnejší program pre jarné obdobie, ktoré zaberá pol roka v schéme Českej televízie. Veľká šou sa bude volať „Nejchytřejší Čech“. Súťaž pochádza z Veľkej Británie, bola s veľkým úspechom odvysielaná v niekoľkých štátoch sveta, v Nemecku, v Dánsku, v Rusku, vo verejnoprávnych televíziách, pretože ide o inteligentnú súťaž.

Trošičku vám niečo prezradím, aby ste boli napätí a čitatelia sa mohli tešiť. Súčasťou tých úloh sú veľké hudobno-tanečné čísla, kaskadérske kúsky, cirkusové vystúpenia. Vyzerá to tak, že prídu dvaja súťažiaci, otvoria sa dvere štúdia, tam je pripravená veľká akrobatická skupina, ktorá predvedie dychberúce minútové číslo a potom nasleduje otázka na pozornosť. Súťaž sa zaoberá rôznymi druhmi inteligencie človeka. Vedomosti nehrajú až takú úlohu ako v iných súťažiach.

Som presvedčený, že je to naozaj neuveriteľne pútavé. Ja osobne si originálnu verziu aj iné jazykové mutácie púšťam posledné dva mesiace stále dokola a veľmi ma to baví.

Prvý diel, na ktorý vás čo najsrdečnejšie pozývam, sa vysiela dvanásteho apríla.

Děkuji za rozhovor

Zuzana Štancelová
Foto Anna Nosková a Mikuláš Křepelka

Sypárne stávali za dedinou pri potoku, aby sa pri požiari dediny uchránili zásoby - Múzeum slovenskej dediny v Martine

Predjarie v ľudových zvykoch

Vdávnej i nedávnej minulosti ľudia v dlhom zimnom období museli žiť zo zásob, ktoré si prichystali v letnom a jesennom období, a tak sa často stávalo, že nemávali dostatok potravín na dlhé zimné a predjarné mesiace. Ťažko si to vieme predstaviť najmä my, generácie zahrnuté dostatkom a jedlami od výmyslu sveta. Každý deň či v zime alebo v lete jeme tropické ovocie, zeleninu zo skleníkov, alebo dovážanú z teplých krajín. Pochutnávame si na mliečnych výrobkoch, jedlách obsahujúcich dostatok vajec, masti, múky, ryže, jeme strukoviny, samozrejme mäso a všakovaké prísady, vrátane korenia pre povzbudenie chuti do jedla.

No ešte v minulom storočí, a tým myslím skutočne 20. storočie, jeho prvú polovicu, tomu tak nebolo. Zimné mesiace a predjarie, s výnimkou Vianoc a Fašiangu, boli obdobím veľmi chudobným práve na stravu. Len v bohatších rodinách, či už na dedine, alebo v meste sa jedlo pravidelne a 3x denne. Obzvlášť v podhorských a horských regiónoch sa jedlo dôsledne obmedzovalo a často sa jedlo maximálne 2x denne, aj to veľmi skromne. Skromné boli nielen porcie, ale aj zostava jedál. Ľudský organizmus, ktorý však k svojmu každodennému chodu potrebuje energiu, sa bránil jediným možným spôsobom - dlhším zimným spánkom nielen v noci, ale aj počas dňa. Na Slovensku sa v tuhších zimách poobede „mrakovalo" - ľudia pri peci driemali, alebo pospávali až do skromnej večere, alebo išli spať rovno bez večere. V Rusku v minulých storočiach mužíci, neskôr kolchozníci, zimu prespali, lebo dlhý zimný spánok bol jedinou možnosťou, ako chovať hladom devastovaný organizmus.

Dnes už známe ukrajinské hladomory v 20. storočí nadobudli priam genocídny charakter, keďže súviseli s politickými rozhodnutiami totalitnej sovietskej moci, akými bola brutálna kolektivizácia, neustále zvyšovanie dávok poľnohospodárskych produktov, drancovanie zásob ukrajinských roľníkov apod. Hladomor na Ukrajine, ktorý začal na jar 1932, počas zimy 1932-1933 zanechal len ľudoprázdne dediny. Ľudia najprv vyhrabávali korienky, aby z nich, z trávy a z kôry stromov varili polievky. Ukrajinskí roľníci umierali hladom vedľa sýpok plných obilia strážených vojskom. Hladomor sa utajoval, aby mohla byť obdivovaná prosperita SSSR. „Obrovskou rozlehlou zemi zahalil příkrov ticha a kromě malého kroužku zasvěcenců si nikdo nedovedl vytvořit celkovou představu." (Y.Ternon, Genocidy XX. století). Hladomory v SSSR však boli extrémom, ktorý zosilnil politickú moc. Tá vyhubila určitú časť nepohodlného obyvateľstva - ukrajinských tzv. kulakov, kozákov, povolžských Nemcov atď. Ďalšie hladomory zasiahli ázijské sovietske republiky. Miestne obyvateľstvo síce nikdy nežilo v dostatku. Bolo však odolné a schopné uvariť polievku aj z trávy. Spomínam si, ako v knihe Nisso, dcéra Siatangu spisovateľ P. Luknickij popisoval zber trsov jedlej trávy vysoko v horách. Hrdinka knihy ju bosými nohami vyhrabávala spod snehu a odnášala pritisnutú na hruď do kilometre vzdialenej horskej kamennej chatrče, kde ju potom varili v kotlíku na ohnisku. Takáto „výživná" polievka nasýtila rodinu na celý deň. Pravda, dospelí k nej ešte fajčili ópium. Tých, podľa vidín autora, len sovietska moc mohla zbaviť hladu.

Pec s lavicou, na ktorej sedávali ženy a jedli - Múzeum slovenskej dediny v Martine

Nedostatok potravín v zimnom a jarnom období poznala cirkev už v dávnej minulosti a prispôsobila mu svoj liturgický kalendár. Po známych ľudových fašiangoch nasledovalo obdobie 40-denného pôstu, ktorý zväčša obsiahol február a marec, teda mesiace, keď do novej úrody bolo ešte vskutku ďaleko, a tak pôst bol vlastne nutnosťou. Medzi laickými veriacimi na seba bral rôzne podoby, od vynechávania mäsitých jedál a vajíčok, ktoré v tomto období aj tak neboli dostupné, cez prísny pôst o chlebe a vode, ktorý však cirkev od veriacich ani nevyžadovala. Bežnými pôstnymi jedlami boli najmä všakovaké vodové a zapražené polievky, ktoré neobsahovali zakázané živočíšne zdroje potravín, s výnimkou masla a mlieka. Tieto polievky jedla rodina a čeľaď po celý deň. Pridával sa k nim chlieb, rôzne cestoviny, zemiaky, alebo jedlá zo zemiakov - napr. halušky, placky apod. Významnou súčasťou stravy v tomto období boli strukoviny, či už ako polievky alebo ako prívarky. V niektorých regiónoch sa pripravovali polievky a prívarky z ovocia - jabĺk, hrušiek, slivák, šípok, malín, čiernej bazy apod. Tradovalo sa, že tieto ovocné polievky a prívarky zahustené mliekom, alebo aj smotanou sa varili skôr medzi slovenskými karpatskými Nemcami, od ktorých ich z časti prevzali aj Slováci.

Bežný zimný deň sa najmä na dedine začínal neskoršie. Neraňajkovalo sa hneď, pretože najprv sa obriadil dobytok a všetci členovia rodiny sa venovali rôznym prácam v dome, alebo okolo domu.

Na raňajky okolo ôsmej hodiny bývala polievka. Pri polievke sa schádzala k prvému spoločnému jedlu celá rodina a aj čeľaď. Význam spoločného stolovania v minulosti bol nedozierny. Spoločné jedlo sa stávalo záväzkom pre všetkých spolustolovníkov: nesmeli sa dopustiť zrady a nepriateľstva, mali k sebe cítiť priateľstvo a pomáhať si. Preto sa tento akt súdržného spoločenstva vždy znovu a znovu obnovoval, aj keď na stole bola, ako jediné jedlo, vodová polievka alebo len kúsok chleba.

Zvláštne bolo postavenie žien na Slovensku - tie totiž v dedinských pospolitostiach ešte na začiatku 20. storočia nemali právo jesť s mužom a mužskými členmi rodiny pri stole. Jedli na lavici pri peci alebo pri sporáku. Tam jedávali aj deti. Iné zvyky panovali v mestskom prostredí, kde ženy jedávali pri stole. Neúčasť žien na vidieku pri spoločnom stolovaní sa vysvetľovala tým, že ženy pripravovali jedlo a prinášali ho od pece na stôl, takže im bol aj pri stolovaní vyhradený tento pracovný priestor a významná úloha toho, kto rozdeľuje vzácne potraviny všetkým spolustolovníkom.

V zime to bývala ranná riedka kapustnica bez mäsa, zatrepaná múkou, so zemiakmi a s kúskom chleba. Nazývala sa aj hladovica. Na Orave bola jej príprava ešte jednoduchšia. Gazdiná uvarila len samotnú kyslú kapustu „v kyselici“ a omastila ju masťou. K nej pridala varené zemiaky. Ak sa v pondelok navarila kyslá kapusta, jedla sa až do štvrtka, pravdaže len taká omastená, hlúpa - bez mäsa, s príslušnými zemiakmi. Tvrdilo sa, že kapusta je len prihrievaná dobrá, ba čím viac sa prihrieva, tým je lepšia.

Varievali sa polievky z fazule nazývané „fazuľovice“, do ktorých sa tiež pridávali zemiaky, lámal sa do nich starý tvrdý chlieb, alebo prílohou bol krajec čerstvejšieho chleba na zahryznutie rovno k polievke. V pôstnych týždňoch medzi ukončením Fašiangov a Veľkou nocou sa často varievala zapražená polievka zo sušeného hrachu. Prikladal sa jej určitý mystický význam, pretože hrach máva kresbu kalicha, z ktorého podľa ľudovej predstavivosti kňaz prijíma víno pri omši. Preto pri preberaní hrachu sa ženy tíško modlili alebo spievali nábožné piesne. Ak im náhodou hrášok spadol na zem, zodvihli ho, starostlivo ofúkali a vyznačený kalich pobozkali.

Hrach mal v predveľkonočnom pôstnom období skutočne veľký význam aj v Čechách, kde sa jedna z pôstnych nedelí „Družebná“ nazývala aj „pučálkou“ podľa namočeného a napučaného hrachu, ktorý sa zasucha opekal posolený, posypaný čiernym korením na platniach sporákov a potom sa celú nedeľu jedol k pivu.

Helena Nosková
Foto Jiří Nosek junior

Jesenný koncert v DNM

Uplakané počasie, tma, ktorá prichádza príliš skoro popoludní, to sú symptómy jesene, ktoré sme chceli vypudiť z našich hláv aspoň na chvíľu. Združenie DOMUS SM v ČR pripravilo pre svojich členov a priateľov jesenný koncert „Prekvapenie – Překvapení“. Konal sa 8.12.2013 v sále Domu národnostných menšín v Prahe.

Želaním usporiadateľov bolo priniesť trochu príjemnej atmosféry do jesennej pľušte a hosťov prekvapiť zaujímavým programom. Zvyčajne sa pri týchto príležitostiach predstavuje tradičná ľudová tvorba. Čo takto predstaviť modernú populárnu hudbu, v ktorej sú slovenskí tvorcovia takí úspešní. Čo sa týka trebárs účasti v medzinárodnej súťaži Eurovision song contest dokonca úspešnejší než ich kolegovia z Českej republiky. Program bol zostavený z hitov slovenských speváčok, ktoré bez výnimky prekročili hranice Slovenska. Jedna za druhou po sebe nasledovali pesničky hviezd slovenskej populárnej hudby alebo šansónu – Hany Hegerovej, Mariky Gombitovej, Jany Kirschner, Kataríny Knechtovej, Barbory Haščákovej a Kristíny Pelákovej.

Ich tvorbu interpretovala Veronika Šotová s klavírnym sprievodom Viktora Macáka. Jej prednes bol citlivý a strhujúci. Veronika sa narodila v Ivančiciach na Morave, študovala pop-spev na pražskom konzervatóriu. V štúdiu pokračovala ďalej, na Filozofickej fakulte Masarykovej univerzity v Brne sa stala diplomovaným pedagógom. Ako speváčka účinkuje v predstaveniach divadla Semafor a hosťuje i s tanečnými orchestrami, napríklad s orchestrom Karla Vlacha, na Morave s kapelou Gejzír. Na vystúpenie na koncerte bola pozvaná nielen ako výborná interpretka, ale aj ako spoluautorka programu a zároveň odborný pedagóg. Na vystúpenie pripravovala dve študentky spevu Matyldu Štancelovú a Terku Tučkovú, ktoré reprezentovali najmladšiu generáciu Slovákov žijúcich v Českej republike.

V sprievodnom slove, ktoré predniesla Kateřina Tschornová, priblížila dôležité momenty zo života predstavovaných slovenských hviezd. Okrem toho boli uvedení tiež skladatelia a textári, ktorí sa na vzniku hitov podieľali.

Verím, že klubové predstavenie nezostalo nič dlžné svojmu názvu a hosťom tých prekvapení prinieslo hneď niekoľko. Usporiadatelia pripravovali koncert so želaním vytvoriť príjemnú atmosféru, ale i odhaliť zaujímavé informácie. Zostaviť program zo slovenských hitov nebol nijaký problém. Naopak, zdá sa, že by sa dalo pokračovať, lebo pokladnica slovenskej populárnej hudby ponúka nepreberný materiál.

Zuzana Štancelová
Foto Aurel Lesák

Slovenská nová vlna, 80. roky

17. 12. 2013 – 16. 3. 2014
Galerie hlavního města Prahy, Dům fotografie, Revoluční 5, Praha 1
Kurátori výstavy: Tomáš Pospěch, Lucia L. Fišerová
Ďalšie informácie: www.ghmp.cz

Kamil Varga, Dvě polokoule, 1986

Takzvaná Generácia 1960, teda generácia slovenských študentov pražskej FAMU, ktorí v polovici osemdesiatych rokov výrazne vstúpili na scénu vtedajšej československej fotografie, sa predstavuje pod názvom Slovenská nová vlna. Kým neskoršie sa toto označenie používalo i v súvislosti s ďalšími slovenskými predstaviteľmi inscenovanej fotografie, v pravom slova zmysle sa vzťahuje len na generáciu slovenských fotografov, ktorí sa narodili okolo roku 1960 a spojilo ich prostredie pražskej Katedry fotografie.

Skupina „fotografov žijúcich v Čechách" alebo „českých fotografov slovenského pôvodu" je akýmsi spoločným kultúrnym statkom oboch štátov a zaujímavým fenoménom pri skúmaní vzťahov medzi českou a slovenskou fotografiou. FAMU bola v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch jedinou vysokou školou v strednej Európe, kde sa vyučovala fotografia. Preto je prekvapivé, že generácia Slovenskej novej vlny zostala nekontaminovaná tradíciou českej fotografie a na pôde pražskej FAMU vyrástla ako osobitý solitér.

Výstavný a publikačný projekt českého kurátora a slovenskej kurátorky predstavuje osem autorov dlhodobo tvoriacich v Čechách alebo s týmto prostredím bezprostredne spätých: Ruda Prekopa, Vasila Stanka, Tona Stana, Martina Štrbu, Mira Švolíka, Kamila Vargu, Petra Župníka a dnes už nežijúceho Jana Pavlíka. Nešlo o organizovanú skupinu s vytýčeným programom, napriek tomu ich pomerne jednotný vizuálny jazyk predstavoval jeden z prvých prejavov fotografickej postmoderny u nás. Dôsledná inscenácia reality, využívanie jazyka metafory a imaginácie, naratívnosť obrazov, technologický eklekticizmus alebo prehodnocovanie žánrových hraníc charakterizujú tieto diela rovnako ako ich latentná melanchólia, obrazový nepokoj a naliehavosť výpovede, niekde maskovaná výrazovou ľahkovážnosťou a hravosťou.

Cieľom kurátorov bolo preskúmať tento fenomén a jeho východiská s časovým odstupom temer troch desaťročí. Výraz Slovenská nová vlna bol formulovaný až dodatočne. Za zmienku stojí tiež skutočnosť, že pod názvom Slovenská nová vlna zúčastnení autori vystavujú vôbec po prvý raz.

Tomáš Pospěch, Lucia L. Fišerová

Martin Štrba, Mezifáze evoluce, 1986

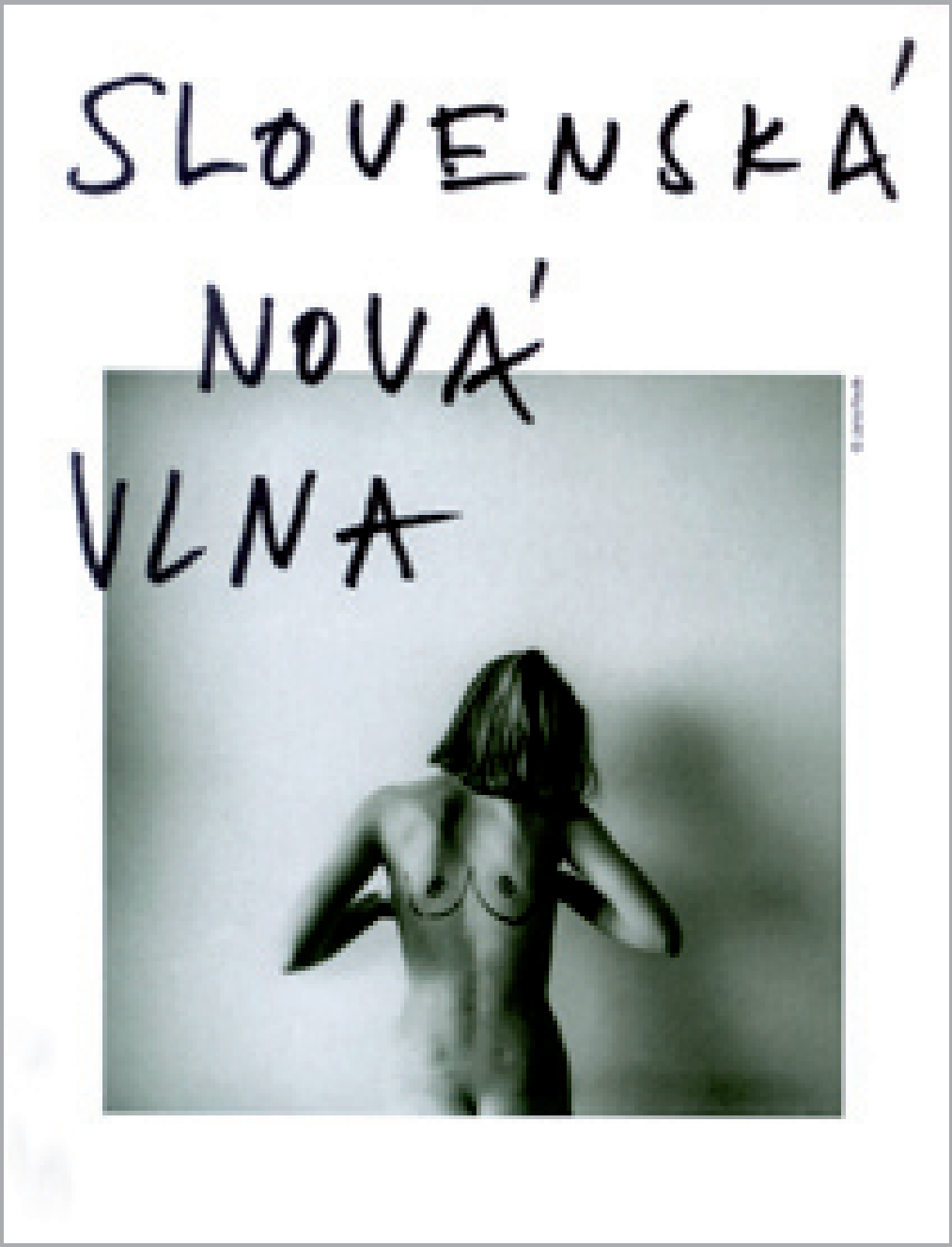

Jano Pavlík, Rudo Prekop, Tono Stano, Vasil Stanko, Martin Štrba, Miro Švolík, Kamil Varga, Peter Župník

Galerie hlavního města Prahy Dům fotografie,
Revoluční 5, Praha 1

Otevřeno denně kromě pondělí 10 - 18 hodin
Výstava potrvá do 16. března 2014

Študentské Listy 1-2 2014

Príloha časopisu Listy Slovákov a Čechov

X. pražskej medzinárodnej konferencie slovenských stredoškolákov a ich hostí, ktorá za konala pod záštitou veľvyslanca SR v ČR J.E. Petra Weissa, sa prvýkrát zúčastnili študenti a pedagógovia z Gymnázia V. P. Tótha v Martine, Gymnázia v Bruntále, Gymnázia v Chodove, Gymnázia J. Lettricha v Martine a Obchodnej akadémie v Ružomberku. Zaznelo veľa zaujímavých príspevkov s prezentáciami a porota mala neľahkú úlohu vybrať autorov troch najlepších prác. Víťazom sa stala dvojica **Gabriela Mičurová, Vladimír Pavelčík** a ich Vojnová odysea mladého Žilinčana z GVARZA Žilina, na druhom mieste sa umiestnila opäť dvojica z GVARZA Žilina **Malvína M. Melkovičová, Paulína Halušková:** Človek v hodnote milión ríšskych mariek, tretie miesto získali dva príspevky: **Eduard Lazorík** a jeho Ján Jessenius z Gymnázia J. Lettricha v Martine a **Veronika Kuchařová, Zuzana Ševčíková, Iva Vaňková** s pásmom Šly za láskou z Gymnázia Bruntál. Cenu časopisu Listy Slovákov a Čechov dostala dvojica **Anna Holešová, Michal Viskup** a ich Neobyčajný obyčajný človek, GVARZA Žilina. Ocenenie poroty získal Jakub Vinařický za prácu Historie rodiny Weinsteinů. Pôvabná rozprávka o Jánovi Smrekovi **Emílie Senkovej** z Obchodnej akadémie v Ružomberku sa umiestnila na čestnom štvrtom mieste. Redakcia ďakuje všetkým účastníkom a teší sa na nové stretnutie.

JANKOVE POTULKY SVETOM

(Rozprávka o putovaní slovenského junáka za šťastím)

Kde bolo, tam bolo, v malebnej dedinke Zemianske Lieskové stál uprostred treskúcej zimy drevený domec. Bol celkom obyčajný, a predsa čímsi výnimočný. Z komína sa dymilo ako z lokomotívy a všetky svetlá boli rozsvietené. Jeho obyvatelia niečo netrpezlivo očakávali. O polnoci sa konečne ozval vytúžený detský plač. „Janko, veď sa už toľko nezlosti," prihovárala sa drobnému stvoreniu jeho mamka a hladila ho po líčkach.

Janko rástol rýchlo a mocnel pri práci s otcom na poli. Rád pozoroval, ako sa pod jeho rukami zem mení a prekvitá. Jedného dňa bežal rozradostený z poľa domov, aby otcovi ukázal, aký veľký zemiak vykopal. Zarazilo ho, keď pred domom uvidel neznámych ľudí oblečených v čiernom a potom pána farára. Vbehol do domu skôr, ako ho niekto stihol zastaviť a uvidel otcovu bledú tvár a nehybné telo ležiace na posteli. Keď Janka ťahali von, po lícach sa mu kotúľali krokodílie slzy. Akoby toho bolo málo, krátko potom mu zomrela aj mamička.

Deväťročný Janko zostal na svete celkom sám a zrazu sa ocitol pred veľkými, ťažkými dverami evanjelického sirotinca v Modre. V jednej ruke zvieral ošúchaný kufrík, v ktorom ukrýval najväčšie

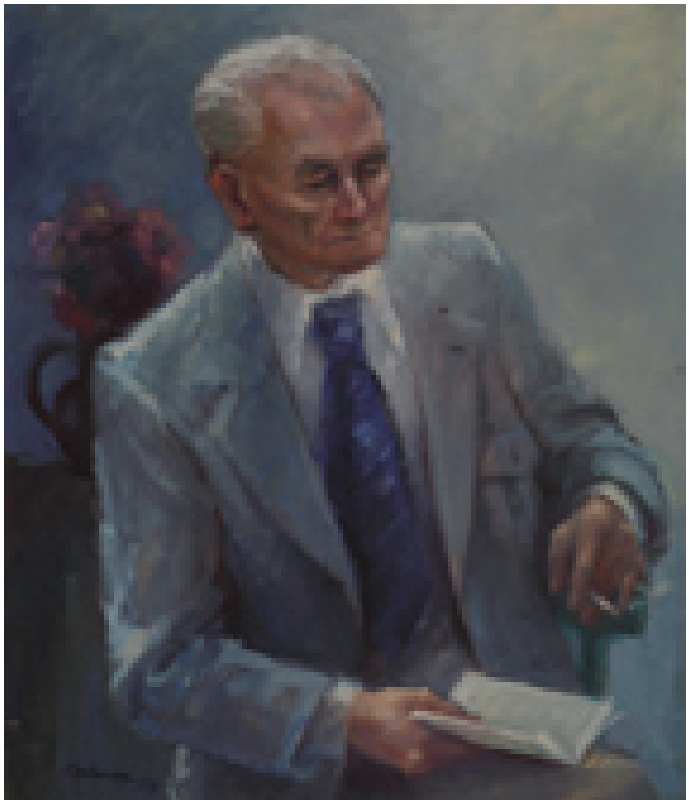

Urbanová, Emília: Ján Smrek, olej 1978. Majetok Literárneho múzea SNK v Martine

poklady svojho detstva a v druhej svadobnú fotografiu rodičov. Dvere mu otvoril vysoký, štíhly muž a predstavil sa ako Samuel Zoch. Zvláštny, prísny, no dobrosrdečný výraz v tvári mu pripomenul otca. A skutočne. Netrvalo dlho a vytvorili si kamarátsky vzťah. Vďaka jeho očakávaniam mal Janko v škole dobré známky, vždy sa svedomito učil, poslúchal a rešpektoval vychovávateľov. Keď raz za odmenu dostal knihu básní, objavil svoju novú lásku. V literatúre nachádzal krásu a radosť, ktoré mu niekedy v bežnom živote chýbali.

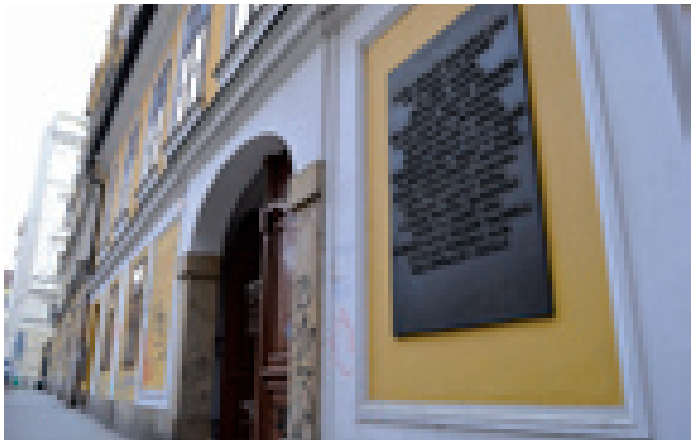

Dom slovenskej kultúry v rokoch 1985-1992. V období I. ČSR tomto dome sídlilo Mazáčovo nakladateľstvo, v ktorom vychádzal Smrekov Elán.

„Poď, niečo ti ukážem," vyrušil ho v jedno jesenné popoludnie známy hlas. „Viem, ako máš rád knihy, tak som si myslel, že ťa to poteší," povedal s úsmevom, keď mu otváral dvere. Nebolo to posledný krát, čo Janko užasnuto prešiel touto bránou do čarovného sveta kníh. Niekoľko mesiacov trávil v tejto sivej, starej budove každú voľnú chvíľu a priúčal sa najmä sadzačskému remeslu. Veľmi sa mu to zapáčilo.

Mal už však pätnásť rokov, v sirotinci pribúdali nové deti a tie v jeho veku odchádzali, aby si hľadali prácu. Preto aj Janko, hneď ako sa naskytla príležitosť, opustil svoju milovanú kníhtlačiareň a Samuela a s ťažkým srdcom sa presťahoval do Petrovca. Samuel mu poradil, aby sa na prácu pýtal v obchodoch, pretože tam vždy potrebujú pomocníkov.

„Jeden chlapec práve odišiel od Godorovcov," prezradila mu maličká starenka. Usmialo sa na neho šťastie hneď na prvý pokus. Zavalitý, fúzatý majiteľ mu hodil zásteru a prikázal prenášať ťažké vrecia s múkou do zadného skladu. Večer bol unavený a celý dolámaný, ani sa poriadne neumyl a zaspal. Po skromných raňajkách sa celý deň sa nezastavil. Janko bol stále zavalený povinnosťami. Godorovci ho stále kritizovali, on sa však snažil robiť si svoju prácu lepšie a lepšie. Jedného dňa pán Godor zastal vo dverách obchodu s otvorenými ústami. Nemal Jankovi čo vytknúť. Všetko bolo pripravené, vyblýskané, a to ešte slnko poriadne nevyšlo spoza kopcov. Janko usúdil, že už sa tu viac nemá čo naučiť.

Odišiel do Ružomberka. Obchodnícky život sa mu páčil, lebo stretával mnoho zaujímavých ľudí, ktorí s veľkým zápalom rozprávali pútavé príbehy zo života v dedine, čo pre neho bola náhrada kníh. Preto sa znovu zamestnal v obchode – u Fedora Houdka. Do tohto obchodu chodieval aj človek, ktorého Janko vždy rád počúval. Len čo zazrel vo dverách jeho čierny kabát, natŕčal uši, pripravený zachytiť každé jeho slovíčko. Dozvedel sa, že sa volá Štefan Krčméry a je redaktorom Národných novín.

„Aká zvláštna kniha," zodvihol Krčméry z pultu Jankov zelený zošit s poznámkami. „Smiem?" Ani nepočkal na odpoveď a už v ňom listoval s vážnym výrazom v tvári. „Sú to len také moje zápisky..." vysvetľoval zahanbene Janko. „Zaujímavé. Veľmi zaujímavé," zamrmlal iba a listoval ďalej. „Nechcel by si ma niekedy navštíviť?" spýtal sa milo, keď zatvoril knižku a podal ju späť prekvapenému Jankovi. „Napríklad dnes večer?" Jankovi poskočilo srdce. Nadšene súhlasil. Stretnutia u Krčméryho sa pravidelne opakovali. Niekedy trvali aj celé hodiny. Rozprávali, prechádzali a študovali najrôznejšie knihy. Janko sa tak dostal k dielam súčasných českých aj maďarských autorov. Začal písať prvé verše.

Po čase vybral jednu báseň, o ktorej si myslel, že by mohla zaujať aj iných a poslal ju na adresu šéfredaktora Slovenského týždenníka v Budapešti. Keď si o pár dní kúpil tieto noviny, našiel v nich svoje dielo. Povzbudilo ho to, aby písal ďalej a oslovil aj iné noviny a časopisy.

Situácia sa však zmenila. Napriek tomuto, pre neho obrovskému a nečakanému úspechu, ho čosi veľmi trápilo. Nemohol nečinne sedieť doma a tešiť sa, keď množstvo ľudí bojovalo a zomieralo vo vojne. Narukoval do Budapešti k delostreleckému pluku. Sám seba presviedčal, že pomôže svojej vlasti a tým, ktorých má rád.

Spolu so stovkami mužov a mladých chlapcov odišiel bojovať do Carihradu, neskôr do Turecka a Palestíny. Spávali pod holým nebom na studenej a mokrej zemi, bez akýchkoľvek prikrývok. Často nemali čo jesť a mnohí zomierali od vysilenia a únavy. Vody bolo tiež málo. Stávalo sa, že si fľaše museli dopĺňať špinavou vodou z kaluží a takmer vyschnutých potôčikov, aby uhasili nekonečný smäd.

Na Jankovom tele sa začali objavovať zvláštne červené škvrny, bolela ho hlava a dostal horúčku. Aj pár ďalších vojakov ochorelo, preto si mysleli, že je to tou špinavou vodou a nedostatkom spánku. Náhodou natrafili na poľnú jednotku Červeného kríža. Lekári ho okamžite oddelili od ostatných a vyhlásili, že má maláriu a nikto by sa k nemu nemal približovať, pretože je to veľmi nákazlivé. Janko už o tejto chorobe veľa čítal, a preto vedel, že v podmienkach poľnej nemocnice nemá šancu vyliečiť sa. Napriek chorobe sa spriatelil s jedným z lekárov, ktorý sa náhodou dozvedel, že pochádza z okolia jeho rodnej dediny. Túžil počuť znovu o krajine, z ktorej pochádzal

a vôbec mu nevadilo, že by sa tiež mohol nakaziť. Sedával pri Jankovej posteli a rozprával sa s ním. Tajne mu prinášal teplé jedlo, povzbudzoval ho a opakoval, že sa určite vylieči.

„Vstávaj!“ pocítil niekoho ruku na svojom pleci. Prekvapilo ho to, lebo kvôli chorobe sa ho už všetci báli dotknúť. „Pôjdeš do nemocnice. V Damasku,“ šepkal rýchlo radostný hlas. Janko cítil, ako mu niekto pomáha vstať z postele. Ešte si stihol vziať prikrývku, pretože bola zima, ani sa nerozlúčil so svojim priateľom a už sedel v sanitke. Svitla v ňom nová nádej. Až neskôr sa dozvedel, že to bolo len vďaka tomu, že do Damasku prevážali iného, ťažko raneného, významného dôstojníka. O Janka sa v Damasku veľmi starali, lebo si mysleli, že patrí k ranenému dôstojníkovi, keďže ich priviezli spolu. Šťastie zase raz stálo pri ňom. Janko sa rýchlo uzdravil, no stále myslel na priateľov, ktorí zostali na bojisku a dúfal, že ich osud privedie zdravých späť k rodinám.

Vojna sa skončila, a tak sa vrátil do Modry. Aj napriek zážitkom z vojny sa stále zaujímal o umenie a literatúru. Jeho básne už ale neboli také slnečné ako predtým. Zbierky básní Iba oči a Zrno hovorili o potulkách cudzinou a biednom osude vysťahovalcov. Rozhodol sa, že odovzdá svoje skúsenosti budúcej generácii, a tak začal študovať na učiteľskom ústave v Modre. Snažil sa sústrediť na veselé stránky študentského života, no najmä na literárnu tvorbu. Redigoval študentský časopis Iskry a pokračoval v písaní veršov a básní, ktoré posielal do viacerých časopisov a novín. Jeho prácu pozorne sledoval Štefan Krčméry a videl, ako sa zlepšuje. Vedel, že má veľký talent a stále ho rozvíja, preto sa rozhodol pozvať ho na letnú výpomoc do redakcie Národných novín.

Janko nečakal nijakú poštu a už vôbec nie list od Štefana Krčméryho. Trasúcimi sa rukami ho otvoril a rýchlo čítal. „Áno, v mojom živote do môjho dvadsiateho prvého roku zúrila „víchrica hnevu“, až na mojej oblohe konečne vyšlo slnko v podobe tváre Štefana Krčméryho,“ vykríkol

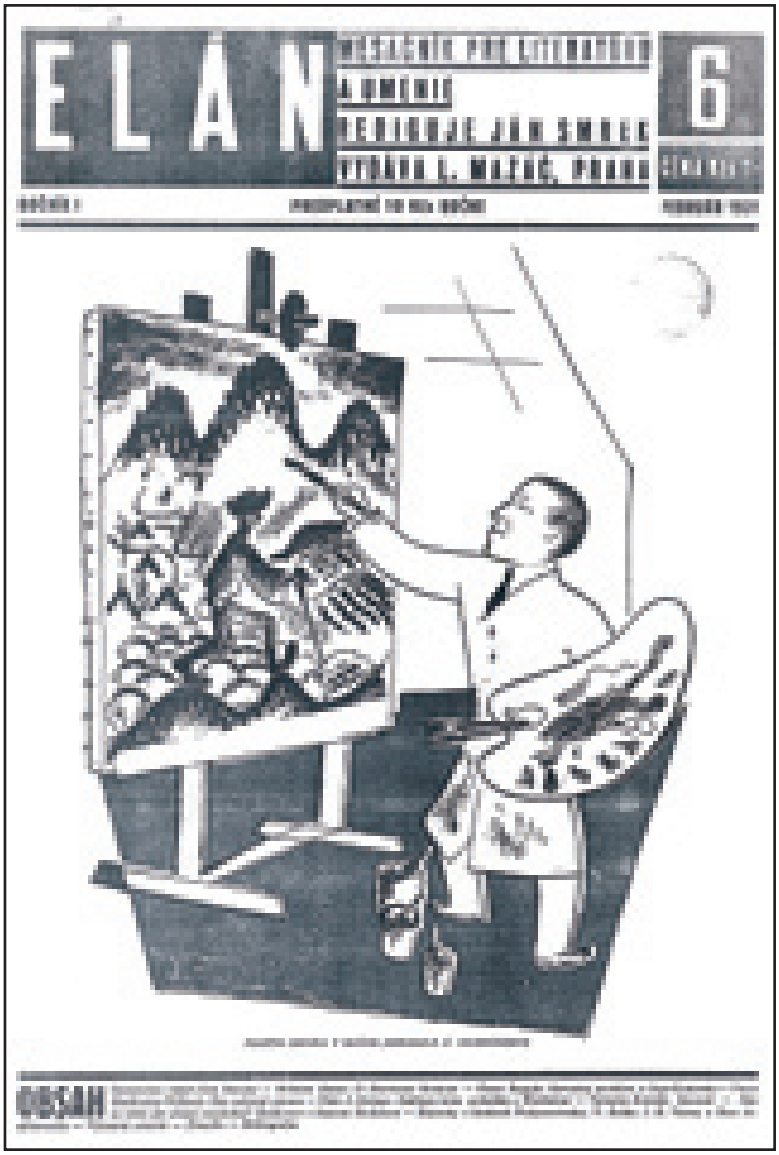

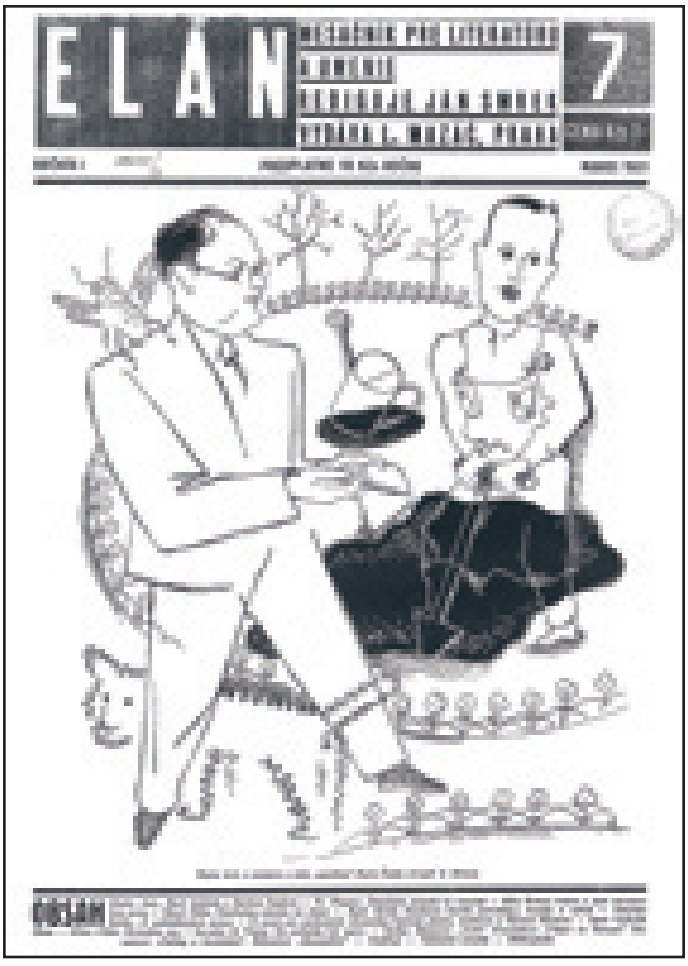

v tichu internátnej izby. Spolubývajúci sa na neho len nechápavo pozeral. „Pozri! Tu. Pozýva ma pomáhať v redakcii Národných novín,“ vysvetľoval nadšene a ukázal mu list. On však len pokrčil plecami a ďalej študoval hrubú knihu. Nepochopil význam tohto listu v Jankovom živote. Jankovu radosť to ale nepokazilo. Znovu si celý list prečítal (a potom ešte veľakrát, pretože takej skvelej správe nemohol uveriť). Našli pre neho rodinu, u ktorej sa mohol ubytovať a stravovať a ponúkali mu 1200 korún mesačne. To bolo veľa peňazí, na tie časy, ale Janko na peniaze nehľadel. Videl príležitosť získať nezaplatiteľné rady a skúsenosti. Hneď si sadol za stôl a úhľadným písmom odpísal, že ponuku prijíma a rád bude v redakcii pomáhať.

O pár dní, keď sa mu skončila škola, pricestoval za Krčmérym a ten ho zaviedol do redakcie. Predstavil ho šéfredaktorovi Ivanovi Thurzovi. „Zverujem ho do tvojich rúk,“ žmurkol na neho a poháľal sa robiť si svoju prácu. Thurzo sa nezdal byť nadšený novým prírastkom. „Tak, už si pracoval v nejakých novinách?“ opýtal sa. Janko mu porozprával o školskom časopise. „Dobre teda,“ povzdychol si Thurzo a ani ho nenechal dohovoriť. Zaviedol ho do veľkej miestnosti plnej políc, škatúľ a listov. Vysvetlil mu, že jeho úlohou bude každý deň triediť redakčnú poštu a vyberať z nej všetko, čo sa dá použiť pre denné zvesti. Pošty tam bolo naozaj veľa. Najrôznejšie listy a všetky ich bolo treba prečítať a pretriediť. Každé ráno ho čakala nová kopa neotvorenej pošty, on však prichádzal s odhodlaním, urobiť čo treba najlepšie, ako vie. Keď dokončil svoju prácu a odovzdal ju zástupcovi šéfredaktora, s obdivom pozoroval ostatných. Pýtal sa na to, čo ho zaujímalo a robil si poznámky.

Nechcel byť v redakcii zbytočný, chcel písať články a prispieť svo-

elán

Orgán Spolku slovenských spisovateľov a Rediguje Ján Smrek

Ročník XIII. Bratislava, October 1948 Za 5 korún

O tom milovaní

Kvet pri dverách

jou troškou k tomu veľkému dielu. To, čo napísal, dal jedného rána nesmelo Ivanovi Thurzovi na stôl. Ten mu nič nepovedal, dokonca sa na neho celý deň ani len nepozrel. Janko už strácal nádej. „Možno nepíšem až tak dobre, ako som si myslel," povedal sám pre seba, pokrčil papier s nedokončenou básňou a hodil ho do koša. Aké obrovské prekvapenie pre neho bolo, keď na druhý deň čítal svoj článok v Národných novinách ako úvodník. Iskra v jeho očiach znovu zažiarila a vrátila sa mu chuť tvoriť. Každé ráno dával Thurzovi na stôl svoje články. Do konca augusta, kým sa opäť musel vrátiť do školy, mal v Národných novinách uverejnených sedem úvodníkov. Na konci leta, pri odchode z redakcie mu Thurzo s úsmevom podal ruku. „O rok vás tu čakáme znova," potľapkal ho po pleci a prisľúbil mu dvetisíc. Na Janka pochvala pôsobila ako čarovný liek. Celý rok usilovne študoval a zmaturoval s vyznamenaním.

Tešil sa na leto a na redakciu a svojím nadšením nakazil aj priateľa Emila Boleslava Lukáča. A tak v júli prekročili prah redakcie Národných novín spoločne. Emil však za redakčným stolom nevydržal dlho. Ťahalo ho iným smerom. „Poď na teológiu so mnou," pošepol mu pri odchode. „Študovať budeš môcť zadarmo a v evanjelickom teologickom domove sa určite nájde aj nejaká voľná izba," presviedčal ho. Janko teda súhlasil. Čo Emil sľúbil, to aj splnil. Na teológiu ich prijali a Janko sa znovu vrátil do školských lavíc. Viac sa mu však páčil jeho stôl v redakcii. Po šiestich semestroch sa rozlúčil s priateľom a vrátil sa k práci redaktora.

Spoznával nových ľudí a podarilo sa mu zoznámiť aj s Michalom Zbirínom, mladým českým študentom. „Čítal som vaše články a spolu s mojím priateľom Leopoldom Mazáčom sme usúdili, že ste najvhodnejší človek na uskutočnenie nášho plánu." Vysvetlil mu, že by chceli zostaviť nejakú literárnu ročenku Zväzu slovenského študentstva, a tak zarobiť pre Zväz peniaze. Kniha by mohla byť o mladých autoroch a reprezentovať slovenskú poéziu a prózu. Janko si pamätal, aké ťažké bolo pre neho obdobie, keď začínal písať. Chcel pomôcť mladým autorom, a preto súhlasil.

Zhromažďoval rukopisy autorov z rôznych kútov krajiny, no najmä z Bratislavy. Na koniec knihy o každom z nich napísal charakteristiky pod názvom Literárne glosy. Keď mal dostatok materiálov, presťahoval sa do Prahy, aby mohol byť priamo pri výrobe knihy. Práca išla od ruky. Janko na všetko dohliadal a venoval knihe každú voľnú sekundu.

Keď bol Zborník hotový, pri rozlúčkovej večeri s Leopoldom Mazáčom si Janko povzdychol: „Čo bude s dielami ďalších autorov? Vari zostanú bez povšimnutia?" Prišli ale na skvelú myšlienku. Vydávať samostatné diela pod názvom: Edícia mladých slovenských autorov. „Kde na to ale zoberieme peniaze?" staral sa Michal. Len čo začali s predajom Zborníka, otázka sa vyriešila sama. Mal neuveriteľnú úspešnosť. Dokonca museli dať na trh druhé vydanie Zborníka a záujem oň stále rástol. Janko ešte ostal v Prahe, tešil sa z úspechu knihy a ďalej spolupracoval s Mazáčom. Založil tiež literárny časopis Elán, v ktorom komentoval aktuálne otázky kultúrneho a literárneho života.

Keď vypukla druhá svetová vojna, presťahoval sa do Bratislavy, kde mal „na každom kroku novú báseň". Aj tu pokračoval vo vydávaní Elánu. „Radšej robiť dvanásť hodín denne a tuho zaspávať od vyčerpania, než ťažko zaspávať vo vedomí, že človek málo žil a málo vykonal," hovorieval.

Písal o vzťahoch medzi slovenskou a českou literatúrou, venoval pozornosť aj vzťahom medzi umením a obecenstvom. Založil knižnicu a podporoval mladých slovenských autorov. Usmieval sa a pokyvoval hlavou, keď stretol niekoho so Zborníkom v ruke. Právom bol hrdý na toto svoje dielo.

Znovu prišla vojna a Smrek sa presťahoval do Bratislavy. Naďalej vydával Elán a písal básne.

Vojna sa skončila a Smrekov život sa nestal nadlho pokojným. Mal zakázané písať. Jeho diela prechádzali cenzúrou, a tak sa začal venovať prekladom najmä z maďarčiny, poľštiny, ruštiny a francúzštiny. Tisíce jeho prác vyšli pod názvom Preklady. Zomrel 8. decembra 1982 v Bratislave. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Emília Senková
Obchodná akadémia
Scota Viatora 4
034 01 Ružomberok
Foto Zuzana Štancelová a archív E.S.